

Ülle Rästas

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

IX klassile

2. osa

ÜLLE RÄSTAS

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT
IX KLASSILE

2. OSA

Nimi

Kool

2014

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

Ülle Rästas

Eesti keele tööraamat IX klassile. 2. osa

Tööraamat vastab põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppele

Tööraamatu koostamist konsulteeris *Ana Kontor*

Retsenseerinud *Kaie Henk, Krista Sunts*

Toimetanud *Tiina Helekivi*

Kujundanud ja küljendanud *Kristi Helekivi*

Illustreerinud *Vilve Aavik-Vadi*

Kaane kujundanud *Eve Kurm*

Tehniliselt toimetanud *Andero Kurm*

Fotod: *Wikimedia Commons*

Raamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi „Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine“ kaudu.

Programmi viib ellu SA Innove.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: SA Innove, Ülle Rästas, 2014

ISBN 978-9949-524-92-1 (kogu teos)

ISBN 978-9949-524-93-8 (kogu teos: pdf)

ISBN 978-9949-524-94-5 (1. osa)

ISBN 978-9949-524-95-2 (1. osa: pdf)

ISBN 978-9949-524-96-9 (2. osa)

ISBN 978-9949-524-97-6 (2. osa: pdf)

ISBN 978-9949-524-98-3 (3. osa)

ISBN 978-9949-524-99-0 (3. osa: pdf)

Trükiettevalmistus: kirjastus Studium

Riia 15b, Tartu 51010

Tel 7343 735

www.studium.ee

Järeltrükk:

AS Atlex

2014

SISUKORD

ARVSÕNA	5
Põhiarvsõna ja järgarvsõna	5
Arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine	7
Arvsõna käänamine	9
Murdarvsõna	19
Rooma numbrid	23
ASESÕNA	26
Isikulised asesõnad	27
Enesekohased asesõnad	29
Näitavad asesõnad	31
Umbmäärased asesõnad	35
Küsivad-siduvad asesõnad	43
TEGUSÕNA	47
<i>ma</i> -tegevusnimi	48
<i>da</i> -tegevusnimi	54
Kindel kõneviis	61
Isikuline ja umbisikuline tegumood	94
Tingiv kõneviis	101
Kaudne kõneviis	109
Käskiv kõneviis	116

ARVSÕNA

Põhiarvsõna ja järgarvsõna

Pane tähele!

Pane tähele, mida väljendab põhiarvsõna ja mida järgarvsõna.

1. Rivis on **kuusteist** õpilast.

Kuusteist (mitu?) – näitab õpilaste hulka rivis.
See on **põhiarvsõna**.

MARTA

2. Marta on rivis **seitsmes**.

Seitsmes (mitmes?) – näitab järjekorda, jutt käib ühest (seitsmendast) õpilasest.
See on **järgarvsõna**.

- Sõnad, mis väljendavad hulka või järjekorda, on **arvsõnad**.
- Arvsõnad jagunevad **põhiarvsõnadeks** ja **järgarvsõnadeks**.
- **Põhiarvsõnad** väljendavad **hulka** või **arvu** ja vastavad küsimusele **kui palju? mitu?** (üks auto, kümme maja, miljon eurot).
- **Järgarvsõnad** väljendavad **järjekorda** ja vastavad küsimusele **mitmes?** (esimene koht, kümnes maja, miljonis külastaja).
- Järgarvu puhul paneme numbri järele punkti (1. koht).

- Esita küsimus õpilaste arvu kohta Sinu klassis. Kas õpilaste koguarvu klassis väljendame põhiarvsõna või järgarvsõnaga?
- Millal on Sinu sünnipäev? Kas sünnikuupäeva väljendame järgarvsõna või põhiarvsõnaga?
- Kas tead, mitu õpilast on teie koolis? Küsi õpetajalt. Kas õpetaja vastas põhi- või järgarvsõnaga?
- Selgita, mis erinevus on põhiarvsõnal ja järgarvsõnal.

141. Loe laused. Pane järgarvu lõppu punkt.

Maailma rahvastik kasvab kiiresti

1. Maakeral elas 21 sajandi esimesel kümnendil umbes 7 miljardit inimest.
2. Alates 1900 aastast on rahvaarv kasvanud rohkem kui 3 korda.
3. Inimeste hulk kasvas enne 20 sajandit aeglaselt, sest sündivus ja suremus oli tasakaalus.
4. 2020 aastaks ületab maakera rahvastik tõenäoliselt 8,5 miljardi piiri.

“Pere atlas. Kaardid ja faktid”. Varrak, 2008

142. Loe sõnaühendid. Jooni arvsõnad. Rühmita sõnaühendid.

Kirjuta tabelisse arvsõna numbritena.

- 1) pingereas viiekümne esimene, 2) viiskümmend üks eurot, 3) kaheksasada kolmkümmend kaks vallakodanikku, 4) sada üks riigikoguliiget, 5) kahekümne esimesel sajandil, 6) suuruselt viies linn, 7) kolmandal korrusel, 8) kolm tuhat seitsesada seitsekümmend kuuseistikut, 9) kakssada viiskümmend kaks eramaja, 10) kolmeteistkümnendal kuupäeval

Põhiarvud <i>Mitu? Kui palju?</i>	Järgarvud <i>Mitmes?</i>
51 eurot	pingereas 51.

143. A. Loe arvsõnad. Kirjuta sulgudesse, kas arvsõna abil saad teada mitu objekti on või mitmes on objekt teiste samasuguste reas.

B. Kirjuta arvsõna numbritega. Ära unusta järgarvu taha punkti panna.

Näide: üks miljon (.....*mitu?*.....) –*1 000 000*..... elanikku

1) kaheksa kolmekümne viies (.....) – elanik

2) tuhande üheksasaja üheksakümne seitsmes (.....) –
..... aasta

3) saja esimene (.....) – eluaasta

4) kaksteist tuhat kakssada kakskümmend kaks (.....) –
..... osalejat

5) kuue tuhande kümnes (.....) – vastsündinu

6) miljonis (.....) – liituja

7) ühe tuhande teine (.....) – toetusallkiri

8) seitsekümmend seitse tuhat seitsesada seitsekümmend seitse
(.....) – eurot

Arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine

Arvsõna korral kirjutame **lahku**

- ühelised (*kolmsada neli*)
- tuhanded (*kolm tuhat*)
- miljonid (*kaheksa miljonit*)
- miljardid (*üks miljard*)

Kokku kirjutame

- -teistkümned (*kolmteist*)
- -kümned (*kuuskümmend*)
- -sajad (*kolmsada*)

Pane tähele!

Pane tähele, et **arvsõnade kirjutamisel** tuleb arvestada liitsõnade õigekirjareeglit – **sõnade liitumiskohal ükski täht ära ei jää.**

kakssada, kuussada, kahtteist (poissi)

144. Jooni -teistkümme, -kümme, -sada. Ühenda kaarekesega sõnad, mis tuleb kirjutada kokku.

- 1) kolm teist, kolm kümme, kolm sada, kolm tuhat, kolm miljonit, kolm miljardit
- 2) seitse miljardit, seitse miljonit, seitse tuhat, seitse sada, seitse kümme, seitse teist, viis sada, viis tuhat, viis teist, viis kümme, viis miljonit
- 3) viis sada tuhat, viis kümme tuhat, viis teist tuhat, seitse sada tuhat, seitse kümme tuhat, kolm kümme tuhat, kolm sada tuhat
- 4) kolme teist kümnes, kolme kümnes, kolme sajas, kolme tuhandes, kolme kümne tuhandes, kolme saja tuhandes
- 5) kaheksa saja tuhandes, kaheksa kümne tuhandes, kaheksa teist kümne tuhandes, kaheksa tuhandes, kaheksa sajas, kaheksa kümnes, kaheksa teist kümnes

145. A. Ühenda kaarekesega sõnad, mis kirjutame kokku.

B. Kirjuta arvsõnad sulgudesse numbritena. Ära unusta järgarvu puhul punkti.

- 1) kolm kümme üheksa (...**39**...) külaelanikku, kaks sada kaks kümme seitse (.....) õpilast
- 2) viie kümne kuues (.....) edetabelis, viis sada viis kümme (.....) tonni kütust
- 3) kolm tuhat kolm kümme (.....) eurot, üks miljon (.....) elanikku, kahe kümne viies (.....) õppenädal, sada tuhat (.....) majapidamist

4) kolm kümmend kaks tuhat seitse sada kaks teist (.....) maksu-
võlglast, kuus sada kaks kümmend viis (.....) kontserdi-
küllastajat, seitsme kümne teine (.....) koht

146. Loe laused. Asenda numbrid arvsõnadega. Kirjuta need sulgudesse.

1. Miljoneid aastaid tagasi valitsesid maailma dinosaurused, kelledest suuri-
mad olid 30 (.....) meetrit pikad ja
kaalusid 130 (.....) tonni.
2. Esimene kaasaegne inimene (*Homo sapien sapiens*) pärineb tõenäoliselt
Aafrikast 120 000 (.....) aastat tagasi.
3. Umbes 8000 (.....) aastat enne
Kristust õppisid inimesed vilja kasvatama ja loomi karjatama.
4. Hunte osati kodustada juba 10 000 (.....)
aastat enne Kristust.
5. Vanimad Euroopas avastatud koopamaalingud on valminud 25 000
(.....) aastat enne Kristust.
6. Esimene Euroopa tsivilisatsioon sai alguse umbes 4500 (.....)
.....) aastat tagasi Kreet saarel.

Arvsõna käänamine

- Põhiarvsõna ja järgarvsõna on **käändsõnad**.
- Põhiarvsõna käänamisel **muutub alates sisseütlevast käändest viimane sõna**, esimesed sõnaosad on omastavas käändes:

kahesaja viieteistkümne/sse kooli
saja kolmekümne nelja/st õpilasest

Jälgi põhiarvsõna käänamist.

Kääne	Küsimus	Põhiarvsõna	Põhiarvsõna + nimisõna
nimetav	<i>mitu?</i> kümme sada tuhat	viis tuhat kuussada seitsekümmend kaks	viis tuhat kuussada seitsekümmend kaks teost
omastav	<i>mitme?</i> kümne saja tuhande	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe teose
osastav	<i>mitut?</i> kümmet sadat tuhandet	viit tuhat kuutsada seitsetkümmend kahte	viit tuhat kuutsada seitsetkümmend kahte teost
sisseütlev	<i>mitme/sse?</i> kümnesse sajasse tuhandesse	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/sse	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/sse teose/sse
seesütlev	<i>mitme/s?</i> kümnes sajas tuhandes	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/s	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/s teose/s
seestütlev	<i>mitme/st?</i> kümnest sajast tuhandest	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/st	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/st teose/st
alaleütlev	<i>mitme/le?</i> kümnele sajale tuhandele	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/le	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/le teose/le
alalütlev	<i>mitme/l?</i> kümnel sajal tuhandel	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/l	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/l teose/l

alaltütlev	mitme/lt? kümneltsajalt tuhandelt	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/lt	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/lt teose/lt
saav	mitme/ks? kümneks sajaks tuhandeks	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/ks	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/ks teose/ks
rajav	mitme/ni? kümneni sajani tuhandeni	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/ni	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe teose/ni
olev	mitme/na? kümnenana sajana tuhandena	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/na	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe teose/na
ilmaütlev	mitme/ta? kümnetasajata tuhandeta	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/ta	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe teose/ta
kaasaütlev	mitme/ga? kümnegasajaga tuhandega	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe/ga	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne kahe teose/ga

Arvsõna käänamisel **koos nimisõnaga** jääb neljas viimases käändes arvsõna **omastavasse** käändesse.

Raamatute arv raamatukogus ulatub (mitmeni?) kolmekümne viie tuhandeni.

Koguarv tuleb jagada (mitmega?) kahesaja kolmekümne neljaga.

147. Kääna suuliselt tabeli järgi arvsõna koos nimisõnaga.

19 puudujat, 26 poissi, 68 osavõtjat, 192 piletit, 2341 artiklit.

148. Kääna kõikides känetes arvsõna koos nimisõnaga.

Kääne	Küsimus	Sõnaühend	Sõnaühend
nimetav	<i>mitu?</i>	<i>seitsekümmend kuus juturaamatut</i>	<i>sada kaheksakümmend kolm külastajat</i>
omastav	<i>mitme?</i>		
osastav	<i>mitut?</i>		
sisseütlev	<i>mitme/sse?</i>		
seesütlev	<i>mitme/s?</i>		
seestütlev	<i>mitme/st?</i>		
alaleütlev	<i>mitme/le?</i>		
alalütlev	<i>mitme/l?</i>		
alaltütlev	<i>mitme/lt?</i>		
saav	<i>mitme/ks?</i>		
rajav	<i>mitme/ni?</i>		
olev	<i>mitme/na?</i>		
ilmaütlev	<i>mitme/ta?</i>		
kaasaütlev	<i>mitme/ga?</i>		

149. Loe laused. Kirjuta numbrid põhiarvsõnadena.

Vee tarbimisest

Näide. Kuigi (71%) ..*seitsekümmend üks protsenti*.. Maa pinnast on kaetud veega, on alla (1%) ..*ühe protsendi*... sellest kõlblik joogiveeks, toiduvalmistamiseks, pesemiseks, taimekasvatuseks.

1. Magevee varudest uueneb kõige aeglasemalt põhjavesi, mille tsükkel kestab keskmiselt (1400 aastat)
2. Järvedes ja jõgedes toimub veevahetus umbes (16 aastaga)
3. (20. sajandil) suurenes vee tarbimine Maal kaks korda kiiremini rahvastiku juurdekasvust.
4. Nõudlus magevee järele kahekordistub tavaliselt (21 aasta) järel.
5. Arenenud tööstusriikides kulub inimese kohta (220 liitrit) vett ööpäevas, arengumaades on sama näitaja kolm liitrit.
6. Arvestades rahvastiku juurdekasvu ning olemasolevaid magevee varusid, tuleb inimestel umbes (20 või 30 aasta) pärast kasutada päevas poole vähem vett, kui nad seni on harjunud tegema.
7. Igapäevases majapidamises kulub ligikaudu (22%) veest pesupesemisele, (17%) duši all käimisele ja (16%) nõudepesule.
8. Automaatpesumasin kulutab ühe pesukorraga keskmiselt (90 liitrit) vett.

Jälgi järgarvsõna käänamist. Vasta küsimusele tabeli lõpus.

Kääne	Küsimus	Järgarvsõna	Järgarvsõna + nimisõna
nimetav	<i>mitmes?</i>	kahekümne esimene	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teine osaleja
omastav	<i>mitmenda?</i>	kahekümne esimese	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise osaleja
osastav	<i>mitmendat?</i>	kahekümne esimest	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teist osalejat
sisseütlev	<i>mitmenda/sse?</i>	kahekümne esimese/sse	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/sse osaleja/sse
seesütlev	<i>mitmenda/s?</i>	kahekümne esimese/s	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/s osaleja/s
seestütlev	<i>mitmenda/st?</i>	kahekümne esimese/st	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/st osaleja/st
alaleütlev	<i>mitmenda/le?</i>	kahekümne esimese/le	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/le osaleja/le
alalütlev	<i>mitmenda/l?</i>	kahekümne esimese/l	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/l osaleja/l
alaltütlev	<i>mitmenda/lt?</i>	kahekümne esimese/lt	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/lt osaleja/lt
saav	<i>mitmenda/ks?</i>	kahekümne esimese/ks	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise/ks osaleja/ks
rajav	<i>mitmenda/ni?</i>	kahekümne esimese/ni	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise osaleja/ni
olev	<i>mitmenda/na?</i>	kahekümne esimese/na	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise osaleja/na
ilmaütlev	<i>mitmenda/ta?</i>	kahekümne esimese/ta	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise osaleja/ta
kaasaütlev	<i>mitmenda/ga?</i>	kahekümne esimese/ga	viie tuhande kuuesaja seitsmekümne teise osaleja/ga

- Milline järgarvsõna koostissõna käänamisel muutub?
- Jälgi nelja viimase käände puhul järgarvsõna käänamist koos nimisõnaga. Mida märkad järgarvsõna puhul?

- Järgarvsõnadel käändub ainult viimane sõnaosa, eelnevad osad jäävad ainsuse omastava käände vormi.
- Järgarvsõna käänamisel koos nimisõnaga on käänamistabeli neljas viimases käändes (-ni, -na, -ta, -ga-käänded) järgarvsõna omastava käände vormis.

150. Loe sõnaühend. Eralda nimisõnal käändelõpp. Kirjuta sulgudesse küsimus sõnaühendi kohta.

Näide. 3702 teo/st (...*mitu teost?*.....)

65 raamatukogu/s (...*mitmes raamatukogus?*.....)

- 1) 348 ettevõttest (.....)
- 2) 500 koolilõpetajale (.....)
- 3) 20 direktoriga (.....)
- 4) 13 õpilaseta (.....)
- 5) 2330 meetrini (.....)
- 6) 48 tänavalt (.....)
- 7) 324. leheküljel (...*mitmendal leheküljel?*.....)
- 8) 1343. aastal (.....)
- 9) 12. kuu (.....)
- 10) 500. registreerujale (.....)
- 11) 32. peatükini (.....)
- 12) 6000. maratonisõitjast (.....)

151. A. Loe sõnaühendid.**B. Rühmita.**

300. kliendile, 231 postitusest, 19. võistlejaga, 8009 kommentaarile, 78 398 linnakodanikku, 405. aastapäeva, 30987 kütusetonnini, 3001 ajalehetellijalt, 2077 tööstusettevõttes, 997. aastal, 304. muuseumikülastajalt, 21. sajandiks

Põhiarvsõna <i>Mitu?</i>	Järgarvsõna <i>Mitmes?</i>

152. Loe sõnaühend. Kirjuta küsimus. Vastus kirjuta numbriga.

Jrk nr	Sõnaühend (arvsõna + nimisõna)	Küsimus arvsõna kohta	Vastus (number + nimisõna)
<i>Näide.</i>	viiekümne seitsmele inimesele	<i>mitmele inimesele?</i>	<i>57 inimesele</i>
<i>Näide.</i>	saja esimest kohta	<i>mitmendat kohta?</i>	<i>101. kohta</i>
1.	kümnendale korrusele		
2.	seitsmest maailma- imest		
3.	kolmekümne esimesel kuupäeval		

4.	kolmkümmend üks päeva		
5.	viiesaja tuhande elanikuga		
6.	üheksakümne üheksandal eluaastal		
7.	tuhande kuuesaja kolmekümne teisel aastal		
8.	saja tuhandendale elanikule		
9.	tuhandendale vastsündinule		
10.	kuut tuhandet seitset sadat eurot		

153. Loe sõnaühendid. Asenda numbrid järgarvsõnadega.

Näide: lõpetab töö 22. (.....*kahekümne teiseks*.....) kuupäevaks

- 1) läheb 9. (.....) klassi
- 2) tuli 3. (.....) kohale
- 3) lükati 7. (.....) kuupäevale
- 4) kukkus 2. (.....) korruselt
- 5) alates 13. (.....) detsembrist
- 6) startis 19. (.....) kohalt
- 7) iga 15. (.....) elanikku
- 8) elanikud 53. (.....) korterist
- 9) saabub 30. (.....) oktoobril
- 10) ootame 25. (.....) novembrini

154. A. Loe tekst. Aruta õpetajaga kaldkirjas trükitud sõnade ja sõnaühendite tähendust.

B. Jooni tekstis arvsõnad. Kirjuta arvsõnade kohale vastavad numbrid.

Balti riikide rahvastikust

Kaheksateistkümnenda sajandi alguses oli Eesti ja Läti *territorium okupeeritud Vene impeeriumi poolt*. Sama sajandi lõpus okupeeriti ka Leedu. *Rahvusliku eneseteadvuse tärkamine sai Balti riikides alguse üheksateistkümnenda sajandi lõpus*. Tuhande üheksasaja kaheksateistkümnendal aastal *kuulutasid kõik kolm riiki välja iseseisvuse*.

Balti riikide rahvaarv on tänapäeval umbkaudu seitse miljonit. Ligikaudu kuuskümmend seitse protsenti rahvastikust elab linnades. Suurim linn *regioonis* on seitsmesaja kolmekümne nelja tuhande elanikuga Riia.

Kahetuhande kaheksanda aasta seisuga elab Eestis eestlasi ligikaudu kuuskümmend üheksa protsenti, venelasi kakskümmend kuus protsenti.

Lätis elab lätlasi umbes viiskümmend üheksa protsenti ja venelasi kakskümmend üheksa protsenti. Leedus elab leedukaid kaheksakümmend neli protsenti, poolakaid seitse protsenti ja venelasi kuus protsenti.

“Pere atlas. Kaardid ja faktid” Varrak, 2008

Kontrolli: kirjuta välja põhiarvud (10) ja järgarvud (4).

Põhiarvud:

.....

Järgarvud:

Murdarvsõna

- **Murdarvsõna näitab osahulka** (mitu osa on võetud võrdseteks osadeks jaotatud tervikust).
- Murdarvsõna on alati põhiarvsõna.
- Murdarvsõna moodustamisel kasutame liidet **-ndik** (üks viiendik, kaks viiendikku):

viis → (omastav kääne mille?) **viie** + **-ndik** → (üks) **viendik**
kaks **viendikku**
kolm **viendikku**

- Murdarvsõna on käändsõna, seda saab käänata kõikides käänetes.

155. Kirjuta murdarvsõnana.

1/4 – ehk veerand rahvastikust ehk
25% rahvastikust

1/8 – kooki

1/5 – palgast ehk 20% palgast

1/7 – saagist

2/3 – õuna

4/5 – kommikarpidest

5/7 – õpilastest

3/4 – ehk kolmveerand ehk 75% elanikkonnast

156. A. Loe 3/5 kooki käänamist.

B. Kääna murdarvsõna koos nimisõnaga. Jälgi näidet.

Kääne	Küsimus	Murdarvsõna + nimisõna	
nimetav	<i>mitmendik?</i>	kolm viiendikku kooki	<i>kaks seitsmendikku</i> <i>saaki</i>
omastav	<i>mitmendiku?</i>	kolme viiendiku koogi	
osastav	<i>mitmendikku?</i>	kolme viiendikku kooki	
sisseütlev	<i>mitmendikusse?</i> <i>mitmendikku?</i>	kolme/sse viidiku/sse ehk kolme viiendikku koogisse või kooki	
seesütlev	<i>mitmendikus?</i>	kolme/s viiendiku/s koogis	
seestütlev	<i>mitmendikust?</i>	kolme/st viiendiku/st koogist	
alaleütlev	<i>mitmendikule?</i>	kolme/le viiendiku/le koogile	
alalütlev	<i>mitmendikul?</i>	kolme/l viiendiku/l koogil	
alaltütlev	<i>mitmendikult?</i>	kolme/lt viiendiku/lt koogilt	
saav	<i>mitmendikuks?</i>	kolme/ks viiendiku/ks koogiks	
rajav	<i>mitmendikuni?</i>	kolme viiendiku koogini	
olev	<i>mitmendikuna?</i>	kolme viiendiku koogina	
ilmaütlev	<i>mitmendikuta?</i>	kolme viiendiku koogita	
kaasaütlev	<i>mitmendikuga?</i>	kolme viiendiku koogiga	

157. A. Loe sõnaühendid õigesti.

B. Kirjuta sõnaühendis murdarv õiges käändevormis murdarvsõnana.

- 1) $1/3$ kurkidele
- 2) $5/8$ postkaartidest
- 3) $2/3$ kastides
- 4) $7/10$ pakkidesse
- 5) $4/5$ elanikkonnast
- 6) $1/9$ lauajupist
- 7) $4/7$ töötajaid
- 8) $1/4$ kooriliikmetel
- 9) $5/6$ osalejata

158. Loe laused. Kirjuta sulgudesse vastav arvsõna. Vasta küsimusele täislausega ja arvsõnu kasutades.

Näide. Meie koolis õpib 150 (...*sada viiskümmend*...) last. Talvisel gripihooajal puudus $1/3$ (...*üks kolmandik*...) õpilastest. Mitu õpilast puudus ja mitu oli koolis?

Vastus: ...*Talvisel gripihooajal puudus koolist viiskümmend õpilast ja koolis oli sada õpilast.*.....

1. Kostüümi jaoks osteti kangast 4 (.....) meetrit. Sellest kulus ära $3/4$ (.....). Mitu meetrit kulus riie kostüümi valmistamiseks ja kui palju jäi riie järgi?

Vastus:

2. Tort jaotati 10 (.....) võrdseks osaks. Ära söödi 7 (.....) tükki. Mitmendik tordist jäi söömata?

Vastus:

.....

3. Bussis on 44 (.....) istekohta.
 $\frac{1}{4}$ (.....) kohtadest oli välja müüdnud.
Mitu kohta oli vaba?

Vastus:

.....

4. Reis Prantsusmaale läks maksma 990 (.....) eurot.
 $\frac{2}{3}$ (.....) summast kulus ööbimise ja transpordi peale, $\frac{1}{3}$ (.....) aga vaatamisväärsuste ja toidu peale.
Mitu eurot kulus ööbimisele ja transpordile?

Vastus:

.....

159. A. Loe tekst. Sidekriipsu asemel kasuta sõna *kuni*.

B. Kirjuta tekst vihikusse. Numbrite asemel kasuta arvsõnu.

Kartulisai

Kartulisaia valmistamiseks läheb vaja $\frac{1}{2}$ liitrit piima, $\frac{1}{2}$ kilogrammi katki-surutud keedetud kartuleid, 2 supilusikatäit soola ja riivitud sidrunikoort. Vaja läheb 50–100 grammi rasvainet ja 800–900 grammi jahu. Valmista eelkergituseta pärmitaigen. Kerkinud tainast vormi pätsid ja lase neil 50–60 minutit kerkida. Küpseta ahjus 30–40 minutit 200–220 kraadi juures.

Rooma numbrid

Järgarve saame märkida ka **Rooma numbritega**.

Sagedamini märgitakse Rooma numbritega

- auhinnalisi kohti (*I koht*)
- kuupäevi (*12. X 2010*)
- peatükkide järjekord raamatus (*XXIV peatükk*)
- sajandeid (*XIX sajand*)
- sündmusi (*XXVIII olümpiamängud*)

Rooma numbri järel tavaliselt **punkti ei kasutata**.

Jäta meelde!

Araabia numbrid ja vastavad Rooma numbrid

1. I	9. IX	17. XVII	25. XXV
2. II	10. X	18. XVIII	26. XXVI
3. III	11. XI	19. XIX	27. XXVII
4. IV	12. XII	20. XX	28. XXVIII
5. V	13. XIII	21. XXI	29. XXIX
6. VI	14. XIV	22. XXII	30. XXX
7. VII	15. XV	23. XXIII	
8. VIII	16. XVI	24. XXIV	

Pane tähele, milliseid Rooma numbreid on lihtne segi ajada!

Lihtne on segi ajada numbreid **IV** ja **VI** (4 ja 6)

IX ja **XI** (9 ja 11)

Jäta meelde nende numbrite õige kirjapilt!

160. Loe laused. Asenda araabia number Rooma numbriga.

1. Koolinoorte meistrivõistlustel sai Ain kõrgushüppes 3. (.....) koha.
2. Isa loeb Jaan Krossi elulooraamatust hetkel 25. (.....) peatükki.
3. Eesti vallutati ristsõdijate poolt lõplikult 13. (.....) sajandil.
4. Eestimaa vanim ülikool on Tartu Ülikool, mis asutati 17. (.....) sajandi esimesel poolel.
5. Lõpetan sel õppeaastal 9. (.....) klassi ja jätkan sügisest 10. (.....) klassis.
6. 20. (.....) sajand on Euroopa jaoks olnud traagiline, sest sellesse sajandisse jäid 1. (.....) ja 2. (.....) maailmasõda.
7. 25. (.....) laulupidu ja 18. (.....) tantsupidu toimusid 2009. aastal ning kandis nime ÜhesHingamine.

161. Loe laused. Asenda Rooma number kuu nimetusega.

Kirjuta daatum joonele lause lõpus.

Näide. Maret on sündinud 07. XII 1972. **7. detsembril 1972**

1. 24. II tähistab Eesti Vabariik oma sünnipäeva.
2. Eesti Vabariik okupeeriti täielikult Nõukogude Liidu poolt 17. VI 1940.
.....
3. Eesti taasiseseisvus 20. VIII 1991 – selle päeva nimel oli okupatsiooni-aastatel palju kannatatud.
4. Taasiseseisvunud Eesti riigi esimeseks presidendiks valiti Lennart Meri, kes andis 5. X 1992 riigikogu ees ametivande.
5. Teine maailmasõda ja okupatsioon oli Eesti jaoks lõplikult läbi alles 31. VIII 1994, mil meie riigist lahkusid viimased võõrriigi sõdurid.
.....

6. 2. IV 2004 sai Eesti NATO liikmeks ja sama aasta 1. V liitus Eesti Euroopa Liiduga.,
7. 20. VI 1992 toimus Eestis rahareform ja käibele tuli eesti kroon.
.....
8. Alates 1. I 2011 on Eesti Euroopa ühtses valuutasüsteemis ja kroon kadus käibelt.

162. Loe küsimused. Kirjuta vastused täislausetega. Kasuta vastustes Rooma numbreid.

1. Mitmes sajand on praegu?

...*Praegu on*.....*sajand.*.....

2. Mis kuupäev on täna?

.....

3. Millal Sa sündisid?

.....

4. Mitmes kuu on aastas november?

.....

5. Mitmendas klassis õppisid sa üle-eelmisel aastal?

.....

6. Millal tähistavad kristlased jõulupühi?

.....

7. Millal tähistavad eestlased jaanipäeva?

.....

ASESÕNA

Loe laused. Jooni tabeli 2. veerus sõnad, mis asendavad 1. veerus tumedalt trükitud sõnu.

I	II
Maarika tahab pärast põhikooli lõpetamist minna õppima kutsekooli abikoka erialale.	Seda eriala saab õppida mitmes Eestimaa kutsehariduskeskuses.
Ragnar ja Marten kaaluvad võimalust õppida kutsekoolis autohooldustöötaja eriala.	Nad usuvad, et sellel vajalikul erialal leiab tulevikus kindlasti tööd.
Kristjan on võtnud endale eesmärgiks minna ametikooli õppima raietöölise eriala.	Talle on see eriala onu kaudu tuttav.

Pane tähele!

Sõnad, millega saab asendada 1. veeru nimisõnu, on **asesõnad**.

- **Asesõnad** võivad lauses asendada nimisõnu, omadussõnu (niisugune, selline) või arvsõnu (mitu, mõned).
- Asesõnu saab käänata.

Asesõnad võivad olla:

- isikulised (mina, sina, nemad)
- enesekohased (enda, omaenese)
- näitavad (see, sama, niisugune, selline)
- umbmäärased (mitu, mõni, paljud, mingi)
- küsivad- siduvad (kes, mis, missugune, mitmes)

Isikulised asesõnad

Isikulised asesõnad on:

- ainsuses mina (ma), sina (sa), tema (ta)
- mitmuses meie (me), teie (te), nemad (nad)

163. Loe otsekõne küsimus. Kirjuta vastusesse sobiv isikuline asesõna.

1. „Mis kell sina ja Kertu kinno lähete?” – „..... läheme kell 12.”
2. „Kuhu Rainer ja Sten suvel sõidavad?” – „..... sõidavad Lätti.”
3. „Kus minu ja Martini kontrolltöö on?” – „..... kontrolltööd on õpetaja laua peal.”
4. „Kas Liis ja Leila on koolis?” – „Ei, sõitsid võistlustele.”
5. „Kas Arno ja Tõnisson olid sõbrad?” – „Jah, olid sõbrad.”

164. Moodusta vastav isikulise asesõna vorm.

Näide:	mina	rääkis	(kellest?) <i>minust</i>
	1) tema	elab	(kelleta?)
	2) mina	kohtas	(keda?)
	3) sina	valis	(kelle?)
	4) meie	kiindus	(kellesse?)

165. Esita küsimus sõnaühendi kohta.

Näide:	kiirustas temani <i>kiirustas kelleni?</i>
	1) mõtleb meist
	2) kannatas nendeta

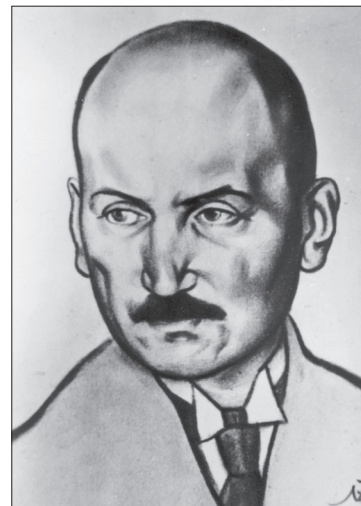
- 3) silmitseb teda
- 4) usub temasse
- 5) jõudis sinuni
- 6) esineb temaga

166. Loe laused. Kirjuta lünka sobiv isikuline asesõna õiges vormis.

1. Mina ja Kalle oleme järgmisel nädalal klassis korrapidajad.
..... koristame klassi kordamööda.
2. Sina ja Liliann lähete järgmisel esmaspäeval võistlustele.
peate hommikul kell kaheksa olema kooli juures.
3. Maria ja Kert laulavad peol duetti. sobivad hästi koos
esinema.
4. Siiri ja Toivo said klassijuhataja käest kiita, sest tunnis-
tustel olid ainult viied.
5. Mina ja Kaarel oskame klassis kõige paremini ristsõnu lahendada, see-
pärast saadab klassijuhataja ülekoollilisele ristsõnade
võistlusele.
6. Sina ja Tiina peate kontrolltöö uuesti tegema, sest läks
töö seekord halvasti.
7. Märt ja Stella tulevad koju hiljem, sest on trenn täna
kauem.
8. „Kuidas ema ja isa elavad? Ma pole ammu midagi
kuulnud,“ küsis vana perekonnasõber.
9. „Saskia ja Piret, tulge siia! Tahan rääkida!“ hüüdis ema
tütred.
10. Mina ja Margus esinesime koolinoorte lauluvõistlusel.
kirjutati isegi ajalehes.

167. Loe laused. Kirjuta lünka asesõna „tema“ sobivas käändes.

Oskar Luts

1. Oskar Luts sündis 1887. aastal Tartumaal Palamuse kihelkonnas. Sünnipäraselt oli hea huumorimeel ja jutuvestmisanne.
2. Tulevast kirjanikku mõjutas lapsepõlves vanaema Triino. armastas väikesele Oskarile muinasjutte jutustada.
3. 1912. aastal ilmus noore tundmatu kirjaniku Oskar Lutsu „Kevade“. Raamat osutus ülipopulaarseks ja see tõi kuulsust.
4. Oskar Luts oli ka hea näitekirjanik. näidenditest on enim tuntud „Kapsapea“.
5. Oskar Luts töötas apteekrina, kuid tegi ka pidevalt kaastööd ajalehtedele.
6. Alates 1922. aastast sai kutseline kirjanik.
7. Oskar Luts suri 1953. aastal Tartus. on püstitatud mälestusmärk Tartu Ropka-Tamme kalmistule.

Enesekohased asesõnad

- **Enesekohased asesõnad** näitavad, et **tegevus on suunatud tegijale endale**.
- Enesekohased asesõnad on: *ise, enese ~ enda, iseenese ~ iseenda, oma, omaenese ~ omaenda*.

*Maie jagas kompvekid sõpradele, **endale** ei jätnud ühtegi kommi.
Isa tahtis töö **ise** üle kontrollida.*

*Rumal õpib **enda** vigadest, tark teiste **omadest**.*

Jälgi enesekohase asesõna *ise* käänamist.

Kääne	Küsimus	Enesekohane asesõna
nimetav	<i>kes?</i>	ise
omastav	<i>kelle?</i>	enese, enda
osastav	<i>keda?</i>	ennast, end
sisseütlev	<i>kellesse?</i>	enesesse, endasse
seesütlev	<i>kelles?</i>	eneses, endas
seestütlev	<i>kellest?</i>	enesest, endast
alaleütlev	<i>kellele?</i>	enesele, endale
alalütlev	<i>kellel?</i>	enesel, endal
alaltütlev	<i>kellelt?</i>	eneselt, endalt
saav	<i>kelleks?</i>	eneseks, endaks
rajav	<i>kelleni?</i>	eneseni, endani
olev	<i>kellena?</i>	enesena, endana
ilmaütlev	<i>kelleta?</i>	eneseta, endata
kaasaütlev	<i>kellega?</i>	enesega, endaga

168. Pane enesekohane asesõna *ise* vastavasse vormi.

<i>Näide:</i> suhtus	(<i>kellesse?</i>)	... <i>endasse</i>	lugupidavalt
1) läks	(<i>kellega?</i>)	pahuksisse
2) tutvustas	(<i>keda?</i>)	uutele naabritele
3) sisendas	(<i>kellele?</i>)	usku
4) tundis ära	(<i>kelles?</i>)	väikese poisi
5) rääkis	(<i>kellest?</i>)	lõbusaid lugusid
6) nõudis	(<i>kellelt?</i>)	rohkem kui teistelt

169. Täida lüngad sobivas vormis enesekohase asesõnaga ise.

1. Kaarel tutvustab uutele tuttavatele ja oma vanemaid.
2. Pärast edukat eksami sooritamist lubas Jaak ühe suure jäätise.
3. Märt tundis piisavalt energiat olevat ja alustas järgmise tööga.
4. Püüan igas olukorras jääda ausaks.
5. Usun ja oma võimetusse.
6. Saadan sulle sõbra appi, sest mul pole aega.
7. Mardi nägu on mõnikord õige mossis – siis on ta pahuksis.

Näitavad asesõnad

- **Näitavad asesõnad on:** see, too, seesama, sama, toosama, niisugune, seesugune, taoline, selline, säärane, samasugune, säherdune.
- Näitavad asesõnad viitavad mingile olukorrale või teistest lausetest selguvale asjale, omadusele või tegevusele.

Saatsin sinu meilile huvitava kirja. Loe **see** läbi.

170. Moodusta küsimusele vastav sõnaühend.

- Näide: kuulis (millest? – niisugune lugu) ..niisugusest loost.....
- 1) andis (kellele? – too noormees)
 - 2) meisterdab (mida? – samasugune pink)
 - 3) rääkis (millest? – sama probleem)

- 4) jõudis (*milleni?* – taoline järeldus)
- 5) unistab (*millest?* – selline reis)
- 6) märkas (*keda?* – säärane vanamees)
- 7) jutustab (*mida?* – säherdune lugu)

171. Loe laused. Kirjuta lünka sobiv asesõna.

1. Pühapäeviti näidatakse televiisoris põnevat saatesarja metsikust loomariigist. Karlile meeldib saatesari.
2. Reelika ostis lõbusa lauamängu Alias. mängu saab mängida kogu perega.
3. Kaarel on abivalmis ja usaldusväärne sõber. sõbra peale võib alati loota.
4. Korvpallivõistluse võitis naaberkooli võistkond. võistkond tuli eelmisel aastal teisele kohale.
5. Koerte näitusel nägime karvutuid koeri. koeri polnud me varem näinud.
6. Väike Indrek sõitis lõbustuspargis elektriautoga. Nüüd tahab poiss koju autot.

172. Jooni kaldkirjas trükitud lauses (2. lauses) näitav asesõna. Jooni 1. lauses sõnaühend, mida väljendatakse teises lauses asesõnaga. Vasta küsimusele täislausega ja asesõna kasutamata.

Näide. Riina ostis kostüümi jaoks tumepunase sametkanga.

Samasuguse kanga ostis ka Taimi.

Missuguse kanga ostis Taimi?

Taimi ostis tumepunase sametkanga.

1. Rainer luges koolivaheajal läbi A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse“ esimese osa. *Sellesama teose luges vaheajal läbi ka Maret.*

Mis raamatu luges vaheajal läbi Maret?

.....

.....

2. Janek pole oma töölauda ammu koristanud.
See on sassis nagu „seapesa“ juba viimane nädal aega.

Mis on sassis nagu „seapesa“?

.....

.....

3. Matkapäeva hommikul oli ilm päikseline ning tuulevaikne.
Sellise ilmaga on lust matkata.

Missuguse ilmaga on lust matkata?

.....

.....

4. Meie koolis on igal aastal kauneima neiu valimised.
Taolist üritust korraldatakse teisteski koolides.

Millist üritust korraldatakse teisteski koolides?

.....

.....

5. Kaimar on kõige usaldusväärsem sõber.
Säärane sõber on parem kui miljon krooni.

Missugune sõber on parem kui miljon krooni?

.....

.....

173. Loe laused. Kirjuta lünka asesõna see sobivas vormis ainsuses või mitmuses (need).

Näide. Maretil on tulipunased tikkkontsaga talvesaapad.

Kokkuhoidlik naine on *nende* saabastega läbi ajanud juba viis talve.

1. Lasteetendus „Lotte reis Lõunamaale“ oli väga populaarne. Rekordarv lapsi ja täiskasvanuidki käis teatris „Vanemuine“ etendust vaatamas.
2. Vanaema oskas valmistada imehead õunakooki, aga koos vanaemaga läks hauda retsepti saladus.
3. Mulle kingiti raamat „Mnemoturniir“. Lugesin, et tiibetlased näitavad tervitamisel üksteisele keelt.
4. Inimesel on organ, mis praktiliselt kogu elu jooksul ei kasva. on silm.
5. Maailma lühim sõda kestis 38 minutit. pidasid 1896. aastal Suurbritannia ja Sansibar.

Umbmäärased asesõnad

- **Umbmäärased asesõnad** viitavad asjale või tunnusele, mis on täpsemalt määratlemata.
- Umbmäärased asesõnad on: *iga, igaüks, igamees, kõik, mõlemad, kumbki, emb- kumb, kogu, terve, keegi, miski, mingi, mingisugune, ükski, mitu, mitmes, üks, teine, mõni, mõningane, paljud*.

174. Jooni laused, milles kirjeldatud teave on täpsemalt määratlemata (lauses on umbmäärased asesõnad).

1. Ema ostis turult mõned mahlased pirnid.
2. Ema ostis turult kolm mahlast pirni.
3. Triinul jäi kodune töö matemaatikas tegemata.
4. Triinul jäi mingis õppeaines kodune töö tegemata.
5. Paljud otsustasid minna edasi õppima Tartu Kutsehariduskeskusesse.
6. Kaksteist õpilast viieteistkümnest otsustasid minna edasi õppima Tartu Kutsehariduskeskusesse.
7. Keegi olevat kõik lõpueksamid sooritanud hindele „väga hea“.
8. Maarika sooritas kõik lõpueksamid hindele „väga hea“.
9. Poisid rääkisid isekeskis mingisugusest põnevast plaanist.
10. Poisid rääkisid isekeskis põnevast plaanist korraldada matk metsikusse loodusesse.

Kontrolli: umbmääraseid asesõnu oli viies lauses.

175. A. Moodusta küsimusele vastavad sõnaühendid.

B. Moodusta sõnaühenditest laused ja kirjuta need vihikusse.

Näide. paljud kodanikud küsitleti (*keda?*) .. *paljusid kodanikke*

1) mingisugune aine leidsid (*mida?*)

2) üks võhivõõras vaidlesid (*kellega?*)

- 3) mõned koogid tulime (*millega?*)
- 4) mingi näriline jutustas (*kellest?*)
- 5) mõni sent annetasime (*mille?*)
- 6) üks patsient märkasime (*keda?*)
- 7) paljud kliendid kuulsime (*kellelt?*)
- 8) mitu fakti viidati (*millele?*)

Jälgi umbmääraste asesõnade *keegi* ja *miski* muutmist.

nimetav kes? mis?	keegi	miski
omastav kelle? mille?	kellegi	millegi
osastav keda? mida?	kedagi	midagi
sisseütlev kellesse? millesse?	kellessegi	millessegi
seesütlev kelles? milles?	kelleski	milleski
seestütlev kellest? millest?	kellestki	millestki
alaleütlev kellele? millele?	kellelegi	millelegi
alalütlev kellel? millel?	kellelgi	millelgi
alaltütlev kellelt? millelt?	kelleltk	milleltk
saav kelleks? milleks?	kellekski	millekski
rajav kelleni? milleni?	kellenigi	millenigi
olev kellenä? millenä?	kellenagi	millenagi
ilmaütlev kelleta? milleta?	kelletagi	milletagi
kaasaütlev kellega? millega?	kellegagi	millegagi

Jäta meelde!

Jäta meelde **-ki/-gi**-liitega sõnade moodustamise reegel:

sõnatüvele lisandub käändelõpp, viimasena lisandub liide -ki/-gi

(sõnatüvi + käändelõpp + liide -ki/-gi).

Kas **kellel/gi** on midagi juurde lisada? Ma ei saanud **kellelt/ki** vastust oma e-kirjale.

Soovin **kellega/gi** nõu pidada. Kas **mida/gi** jäi arusaamatuks? Tahaksin mõelda

millele/gi ilusale. Sooviksin rääkida **millest/ki** muust.

Tuleta meelde!

Täida lünk.

Liide *-gi/-ki* kirjutatakse alati käändevormi

176. Loe laused. Kirjuta lünka sõna *keegi* või *miski* sobivates vormides.

Näide. *Kellelgi* polnud tahtmist hakata klassi koristama.

1. Tiina ei usu, ka iseendasse mitte.
2. Treener oli minu suhtes ülekohtune. Ta ütles pahameelehoos, et ma pole suuteline.
3. Tiina vihjas, et läheb täna kohtama.
4. Marek on uhke poiss ega ole nõus abi vastu võtma.
5. Jarek teab, kes peab kodus lemmikloomadena madusid.
6. Peale väsitavat tööpäeva ei taha isa enam mõelda.
7. Madis tahaks suvel teha põnevat ja meeldejäädavat.
8. polnud nii palju abi kui Maretist.
9. ei osanud öelda, millised plaanid kahel sõbral on.

Tuleta meelde!

Tuleta meelde liite *-ki/-gi* õigekiri.

- Sõna lõpus kirjutatakse **helitu hääliku** (k, p, t, g, b, d, s, h, f, š, z, ž) **järel -ki**.
(kingakar**ki**, vihmauss**ki**, dušš**ki**)
- Sõna lõpus kirjutatakse **helilise hääliku** (a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü, l, m, n, r, v) **järel -gi**. (kristall**gi**, lag**igi**, piimakann**gi**)
- **Kaashäälikuühendi reegel -gi/-ki-liite puhul ei kehti:** kirjutame sõna välja ja lisame sellele liite *-gi/-ki*.

177. Loe laused. Jooni umbmäärased asesõnad. Leia vead umbmäärastes asesõnades. Kirjuta sõna õigesti vale sõna kohale.

kellelgi

Näide. Kas kellegil on üleliigset pastakat, et seda Raunole laenata?

1. Kellelki polnud kaasas üleliigset pastakat.
2. Keevalise loomuga Mari ei saanud kellegiga eriti hästi läbi.
3. Tänav oli tühi ja kelleltgi polnud kellaegagi küsida.
4. Elus võib tulla ette raskeid hetki, kui inimesel pole enam milleessegisse usku.
5. Jaanuski oli täna hädas, kuid ei küsinud kelleltgi abi.
6. Tuttavad istusid vaikides, sest polnud justkui millekistki rääkida.

Jäta meelde, mida väljendavad lauses umbmäärased asesõnad.

Umbmäärane asesõna	Tähendus	Kasutamine	Näide
iga, igauks, igeemes	rõhutab, et öeldu käib <u>iga üksiku asja/olendi kohta eraldi</u>	kasutatakse ainsuse vorme	Igaüks on ise oma õnne sepp. Igamees ei saaks sellise teoga hakkama. Iga tööoperatsioon tuleb täpselt sooritada.
mõlemad, kumbki, emb-kumb	viitavad <u>kahele</u> asjale; <i>emb-kumb</i> tõstab esile ühte kahest	<i>kumbki</i> ja <i>emb-kumb</i> kasutatakse ainsuses	Mõlemast õpilasest oli suur abi. Kumbki ei eksinud. Emb-kumb eksib.
kõik, kogu, terve	rõhutavad asja <u>terviklikkust</u>	<i>kogu</i> on muutumatu sõna	Kogu suguvõsa oli kokku kutsutud. Terve linn pidutses. Olime kõigest tüdinenud.
miski, mõni, üks, teine		sõnal <i>miski</i> puudub mitmus	Miski on siin valesti. Mõni lubab endale liiga palju. Nii üks kui ka teine ülesanne jäi lõpetamata.

mingi, mingisugune, miskisugune, mõningane, mõninga, paljud, ükski, mitmes	on lauses nagu omadussõna	sõnadel <i>mõningad</i> ja <i>paljud</i> on ainult mitmuse vorm	Tahetakse mingit küsimust täpsustada. Paljud õpilased puudusid külma tõttu. Mitmed ettevõtted töötasid ka riigipühal.
---	------------------------------	--	---

178. Sõnasta lause ümber nii, et mõte jääb samaks. Kasuta asesõna *ükski* muutevorme.

Näide. Klassiruumis ei olnud mitte kedagi.

Klassiruumis polnud ühtki hingelist.

1. Kaarli rahakott oli täiesti tühi.

.....

2. Mitte keegi õpilastest ei osanud seda ülesannet õigesti lahendada.

.....

.....

3. Hiljem selgus, et mitte kellegi ennustused ei osutunud õigeteks.

.....

.....

4. Kõik õpilased olid eksamil kohal, mitte keegi ei puudunud.

.....

.....

5. Selles küsimuses ei usalda ta mitte kellegi teise arvamust peale Toomase.

.....

.....

6. Mitte kellelgi polnud välja pakkuda head ideed selle probleemküsimuse lahendamiseks.

.....

.....

179. A. Jooni umbmäärased asesõnad esimese veeru lausetes. Tuleta meelde, mida nende asesõnadega väljendatakse (vt tabelit eelpool).

B. Loe laused mõlemas veerus. Tõmba teises veerus maha lause, mille tähendus ei ole sama lausega esimeses veerus.

Näi- de.	Kumbki ülesanne polnud keeruline.	Nii see kui ka teine ülesanne polnud keeruline. See teine ülesanne polnud keeruline.
1.	Emb-kumb tüdrukutest luiskab.	Üks kahest tüdrukust luiskab. Üks kolmest tüdrukust luiskab.
2.	Igaüks vastutab enda tegude eest ise.	Üks vastutab enda tegude eest ise. Kõik vastutavad ise enda tegude eest.
3.	Ükski ülesanne polnud 100% õigesti lahendatud.	Üks ülesanne oli 100% õigesti lahendatud. Kõikides ülesannetes oli viga sees.
4.	Terve 9. klass oli matkal.	Kõik 9. klassi õpilased olid matkal. 9. klassi terved õpilased olid matkal, teised jäid kooli.
5.	Kumbki poistest ei teadnud täpselt, kuhu peale põhikooli lõpetamist edasi õppima minna.	Nii üks kui teine poiss ei teadnud täpselt, kuhu peale põhikooli lõpetamist edasi õppima minna. Emb-kumb poistest teadis täpselt, kuhu peale põhikooli lõpetamist edasi õppima minna.
6.	Etteütluses olid mõningad vead.	Etteütluses oli täpselt kolm viga. Etteütluses olid mõned vead.
7.	Tüdrukud rääkisid mingist naisteajakirjast.	Tüdrukud rääkisid ajakirjast „Eesti naine“. Tüdrukud rääkisid ühest naisteajakirjast.

8.	Ükski viiest poisist ei tunnistanud oma eksimust.	Üks viiest poisist ei tunnistanud oma eksimust. Kõik viis poissi ei tunnistanud oma eksimust.
----	---	--

180. Loe laused. Vali sulgudest lünka sobiv asesõna. Pane see õigesse käändevormi ainsuses või mitmuses.

1. Tavaliselt on inimese kehatemperatuur 37 kraadi Celsiuse järgi.
..... põhjusel võib kehatemperatuur tõusta. (*mingi, mõlemad, kõik*)
2. Siis ründab inimese keha viirus või bakter. (*igaiüks, mõlemad, mõni*)
3. Temperatuuri tõusuga võitleb keha verre sattunud haigustekitajatega. (*kumbki, kogu, mingi*)
4. Seetõttu peaks teadma, et väikese palaviku korral ei maksa kohe rohtusid hakata neelama. (*kumbki, ükski, igaiüks*)
5. ei ole üllatuseks, et üldjuhul on ravimitel ebameeldiv maitse. (*kõik, keegi, üks*)
6. Ravimites sisalduvate ainete maitse on mõru ja seetõttu on ka ravimil tervikuna mõru maitse. (*miski, mõningane, iga*)
7. inimestel on ülitundlikkus mõne aine suhtes ehk allergia. (*igamees, paljud, mõlemad*)
8. ainete mõjul võib tekkida turse mõnes kehaosas, näiteks silmades ja nina limaskestas. (*niisugune, terve, ükski*)
9. juhtudel võib turse tekkida kõris ja see on eluohtlik seisund. (*mõlemad, miski, mõninga*)
10. Sellisel puhul tuleb valida tegutsemisviisi vahel – võtta allergiat leevendavat rohtu või kui seda pole, siis kutsuda kiirabi. (*emb-kumb, mõni, miskisugune*)
11. nakkushaigused on väga ohtlikud. (*iga, mõlemad, mitmed*)

12. on võimalus lasta ennast ohtlike nakkushaiguste vastu vaktsineerida. (igaiüks, kumbki, mõni)

Pane tähele!

Pane tähele, et mõnikord kasutatakse lauses umbmäärast asesõna, kuid eelmis(t)e lause(te) järgi saame täpselt teada, mida kõnes umbmäärase asesõnaga märgitakse.

9. klassis on 15 õpilast. **Kogu** klass osales spordipäeval.

Esimese lause põhjal teame, et spordipäeval osales 9. klassist 15 õpilast.

181. Loe laused. Vasta küsimusele täislausega asesõnu kasutamata.

1. Jaan läks koos kolme sõbraga väikesele rattamatkale. Kõik sõbrad kandsid velokiivrit ja helkurvesti.

Mitu sõpra kandsid rattamatkal velokiivrit ja helkurvesti?

.....

2. Isa ja ema koos kahe teismelise pojaga istusid sõiduautosse. Igaüks kinnitas enne sõidu alustamist turvavöö.

Kes kinnitasid turvavöö?

.....

3. Talumees tõi hommikul turule viissada kilogrammi kartuleid. Kogu kaup oli kella neljaks müüdud.

Mitu kilogrammi kartuleid talumees kella neljaks ära müüs?

.....

4. Kaheksa õpilast lahendasid tekstülesannet. Keegi ei saanud õiget vastust.

Mitu õpilast lahendasid ülesande valesti?

.....

5. Age ja Sirle olid haigestunud. Kumbki tüdruk kooli ei tulnud.

Kes kooli ei tulnud?

.....

Küsiavad-siduvad asesõnad

- **Küsiavad-siduvad asesõnad on:** *kes, mis, kumb, missugune, milline, mitu, mitmes, mitmendik.*
- Küsiavad-siduvad asesõnad võivad olla:
 - a) küsisõnadeks küsilause (Kes hilines tundi?);
 - b) siduvateks sõnadeks kõrvallause (Õpilane, kes hilines tundi, tuli arsti juurest.).

182. Loe lause. Esita küsimus antud lause kohta. Kasuta küsiavaid asesõnu *mitu, mitmes, mitmendik, missugune.*

Näide. Ühes tunnis on kuuskümmend minutit.

Mitu minutit on ühes tunnis?

1. Täisnurk on väiksem nürinurgast.

.....

2. Praegu on XXI sajand.

.....

3. Üks neljandik tervikust on veerand.

.....

4. Aastas on 365 või 366 päeva.

.....

5. Veebruaris on ainult 28 või 29 päeva.

.....

183. A. Loe laused. Jooni lausetes sõnad, mille tähendust ei tea.

Aruta õpetajaga nende tähendust.

B. Kirjuta lünka sobiv küsisõna (*mitu, mis, missugune, kumb*) õiges vormis.

Inglise ja hiina keel on maailma suurimad keeled

Näide. Inglise keel on maailmas kõige levinum keel.

...*Mida*..... saab öelda inglise keele leviku kohta?

1. 17. sajandil kõneles inglise keelt umbes seitse miljonit inimest.

..... miljonit inimest kõneles 17. sajandil maailmas inglise keelt?

2. Vallutuste tagajärjel laienes Inglise impeerium üle maailma.

..... tagajärjel laienes Inglise impeerium maailmas?

3. Koos vallutajatega levis vallutatud aladele inglise keel.

..... aladele levis inglise keel koloniaalvallutuste ajal?

4. 1920. aastate alguses toimus kogu maailmas inglise keele kasutamise järsk kasv.

..... oli maailmas inglise keele kasutamise kasv 20. sajandi esimesel poolel?

5. Ameerika Ühendriikide kultuuriline ja majanduslik ülekaal 20. sajandi teisel poolel on aidanud kaasa inglise keele veelgi laiemale kasutusele.

..... on kaasa aidanud USA majanduslik ja kultuuriline ülekaal?

6. Inglise keelt emakeelena kõneleb maailmas vaid 630 miljonit inimest, suurima keele – hiina keele – kõnelejaid on 1,2 miljardit.

..... keele kasutajaid on rohkem – kas inglise või hiina keele kasutajaid?

Imeline teadus 10/2011 põhjal

184. Loe laused. Näita joonega, millist nimisõna asendab kõrvallause siduv asesõna. Kõrvallause on kaldkirjas.

Näide. Sahara kõrb, mis asub Aafrikas, on maailma suurim kuum kõrb.

1. Kõrbetes, *mille kohal on taevas pilvitu*, on päeval väga kuum ja öösel väga külm.
2. Põhjavesi, *mis asub kõrbealadel väga sügaval*, võib üksikutes kohtades ulatuda maapinna lähedale.
3. Liivakõrb, *mis on kõrbete seas kõige liigirikkam*, laseb vähestel sademetel endasse imbuda ja veidi niiskust säilitada.
4. Kõrbetaimed, *mis peavad toime tulema väga vähese veega*, on peamiselt kaktused ja vähesed rohttaimed ning põõsad.
5. Pisikesed kõrbeloomad, *kes oma eluviisilt on enamuses uru- või ööloomad*, liiguvad kiiresti või kaevuvad ohu korral liiva sisse.
6. Tuntuim suur kõrbeloom kaamel, *kes suudab olla joomata kuni nädala ja jaksab kanda kuni 700-kilogrammist raskust*, on kohalike elanike jaoks asendamatu veoloom.
7. Kõrbepiirkondades, *kus elab ainult 5% maakera rahvastikust*, tegeletakse rändkarjakasvatusega.

185. A. Loe laused. Kirjuta lünka kõrvallauset siduv sobiv asesõna vorm *mis, mille, mida, millest*.

Näide. Vesi, *millest* enamasti on abi tule kustutamisel, ei kustuta põlevat õli või bensiini.

1. Kivisöest, tekkimise protsess algas umbes 200 miljonit aastat tagasi, saadakse umbes kolmandik maailmas kasutatavast energiast.
2. Maagaas, leidub sügaval maapõues, on sama oluline energia allikas kui nafta.
3. Naftast, on väga väärtuslik ja kallis maavara, valmistatakse kütust, plasti ja tehiskiudmaterjale.
4. Erinevalt naftast, varud on ühel päeval otsas, kiirgab Päike soojust püsivalt ja seda saab päikesepatarei elementide abil kasutuskõlblikuks muuta.
5. Tuuleveskid, osati ehitada juba 3000 aastat tagasi, muudavad tuuleenergia elektrienergiaks.
6. Hüdroelektrijaamad, tarbeks ehitatakse suurte jõgede äärde jõepaisud, kasutavad töötamisel voolavast veest tekkivat energiat.
7. Esimesed ülikiired rongid, kiireimad sõidavad kuni 400 km tunnis, pandi käiku Jaapanis.
8. Saksamaa esimesel raudteel, valmis 1835. aastal, sõitis rong 30-kilomeetrise tunnikiirusega.

“Miljon miksi” põhjal, TEA kirjastus

B. Jooni sõnad, mida kõrvallause täpsustab.

TEGUSÕNA

Loe tekst. Pööra tähelepanu tumedalt trükitud sõnadele.
Mida väljendavad need sõnad lausetes?

Põhikooli lõpetaja **teeb** kevadel neli lõpueksamit. Eksamiteks **valmistub** ta juba praegu. Kaheksa aastaga **on õpitud** palju. Viimasel, üheksandal õppeaastal, **kinnistatakse** kõiki teadmisi ja oskusi, mis varem **on omandatud**.

Kevadel **toimuvad** eksamid eesti keeles, matemaatikas ja tööõpetuses. Kuuldavasti **olevat** neljas eksam ajaloos, geograafias või loodusõpetuses.

Pane tähele!

Sõnad **teeb, valmistub, on õpitud, kinnistatakse, on omandatud, toimuvad, olevat** väljendavad **tegevust**.

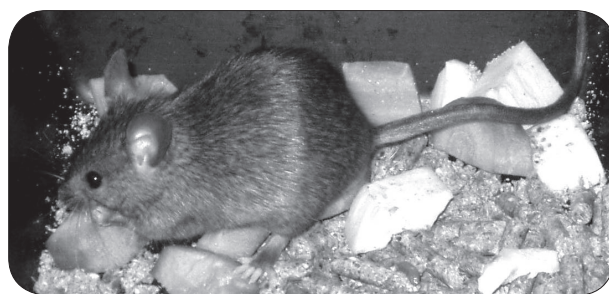
Sõnu, mis väljendavad tegevust või seisundit, nimetatakse **teigusõnadeks**.

186. Loe tekst. Jooni tekstis teigusõnad.

Koduhiir

Koduhiir on levinud näriline. Ta on rotist väiksem. Koduhiired toituvad peamiselt

öösel, nad söövad teri ja seemneid. Koduhiir elab kuni 12 kuud. Ühe paari kohta annavad nad järglasi maksimaalselt umbes 2000.

Koduhiir elab siseruumides ja eelistab kuiva elupaika. Nende pesad asuvad toiduallika läheduses. Koduhiir rikub toitu – närib seda, saastab väljaheidetega ja levitab haigusi. Seepärast koduhiiri tõrjutakse. Lõksud pannakse üles hiirte liikumiskiirkonda. Hiired valivad toitu hoolega ja seetõttu on oluline, millist sööta lõksus kasutada.

“Ohutu kodu” Tallinn 2011 põhjal

ma-tegevusnimi

Loe sõnaühendid. Esita küsimus tumedalt trükitud sõna kohta.

- hakkas kirjuta/ma (hakkas *mida tegema?*)
- läksite jooksi/ma
- pidime ost/ma
- õpin tund/ma (õpin *mida tegema?*)
- tulevad kontrolli/ma
- ruttavad mängi/ma

- *ma*-ga lõppevat tegusõna vormi nimetatakse **ma-tegevusnimeks**.
- *ma*-tegevusnimi on tegusõna algvormiks.
- *ma*-tegevusnimi vastab küsimusele *mida tegema?*
- Sõnaühendis nõuavad sõnad **pidime, hakkas, lähevad** jne *ma*-tegevusnime vormi (*pidime ostma, hakkas sadama, lähevad magama* jne).

187. Täida tabel. Esita küsimus tegusõna vormi kohta.

Moodusta *ma*-tegevusnimi. Eralda tegusõna tüvi ja tunnus.

	Tegusõna vorm	Küsimus tegusõna vormi kohta	<i>ma</i> -tegevusnimi <i>Mida tegema?</i>	Sõnatüvi	Tunnus
1.	harjutavad	<i>mida teevad?</i>	<i>harjutama</i>	<i>harjuta</i>	<i>ma</i>
2.	helistame				
3.	unistate				
4.	külasthan				
5.	rahmeldab				
6.	tutvustasid				

7.	võistlesid				
8.	korraldasime				
9.	haljendasid				
10.	soojendasite				

188. Loe lüngaga laused. Täida lüngad sobivate *ma*-tegevusnimedega. Eralda tunnus tegusõna tüvest püstkriipsuga.

Oli vaikne ja parajalt külm talveilm ning õpilased *läksid* kehalise kasvatuses tunnis õue *suusata/ma*... Äkki hakkas laia ja valget lund
 Suusarajad sadasid kinni ja õpetaja *pidi* need uuesti sisse
 Tunni lõppedes *hakkasid* õpilased riideid Kui riided olid vahetatud, kiirustasid lapsed sööklasse Pärast söömist *pidid* õpilased tööõpetuse tundi. Kui tööõpetuse tund lõppes, *hakkasid* poisid saalis korvpalli Nad *pidid* kõvasti, et korvpallivõistlustel hästi esineda. Pärast trenni *läksid* poisid dušši alla Kui poisid olid endid korda seadnud, *pidid* nad, et õigeks ajaks bussi peale jõuda.

189. A. Loe laused. Jooni kõik tegusõnad.

B. Kirjuta tegusõnad tabelisse. Täida tabel näite järgi.

Lääne-Eesti loodus

1. Läänemaa on Eesti kõige madalam ja tasasem osa. 2. Maapind ulatub seal harva 20 meetrit merepinnast kõrgemale. 3. Lääne-Eesti rannikualadel laiuvad puisniidud – harvade põõsarühmade ja lehtpuudega rohumaad. 4. Lääne-Eesti mahedam kliima võimaldab kasvamist külmaõrnadel taimeliikidel.

5. Lääne-Eesti taimestikku iseloomustab liigirikkus. 6. Seal kasvavad mitmed haruldased taimeliigid. 7. Ka lindudele sobib Lääne-Eesti pehme mereline kliima. 8. Tuhanded rändlinnud pesitsevad siin või teevad peatusi läbirändel. 9. Matsalu lahe ümbruses paikneb Matsalu looduskaitseala ja rahvuspark. 10. Järgmisel kevadel läheme ekskursioonile Matsalu rahvusparki. 11. Ehk näeme seal tuttpütte ja vesikanasid.

Kontrolli: 12 tegusõna.

	Tegusõna vorm Küsimus	ma-tegevusnimi Mida tegema?
1.	<i>on (mida teeb?)</i>	<i>ole/ma</i>
2.	<i>ulatub (mida teeb?)</i>	<i>ulatu/ma</i>
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		

190. A. Ütle teisiti. Asenda väljend üheainsa tegusõnaga (*ma-tegevusnimega*).

põlema panema – ...*süütama*.....

õpetust jagama –

selgitust andma –

(fotokaga) pilti tegema –

kiiresti tegutsema –

valgust andma –

puruks tegema –

juttu ajama –

mööda minema –

(juukseid) korda seadma –

maha arvama (matemaatikas) –

kokku arvama (matemaatikas) –

(katkist asja) korda tegema –

ära minema –

B. Kirjuta lünka sobiv tegusõna A osast.

1. Isa hakkas katkist pistikut.
2. Pidime sajast kakskümmend seitse.
3. Pidime sajale kakskümmend seitse.
4. Peate bussi peale.
5. Hakkasite oma seiklustest.
6. Peaksime varahommikul.
7. Sõiduauto hakkas suurest veokist.
8. Pidime pipraterad jahvatajaga enne
9. Õpilased pidid matemaatika tunnis arvutuskäiku.
10. Fotograafiringi õpilased hakkavad loodust.
11. Ema hakkab tütrele kudumist .
12. Ta peab mind selles küsimuses

Pane tähele!

Pane tähele, et sarnase kõla ja kirja­pildiga tegusõna­del on erinev tähendus.

paigutama – õigele kohale panema (*Puhvetkapp paigutati elutuppa.*
(*Patsient paigutati teise palatisse.*)

paigaldama – paigale panema, kohale seadma (*Majja paigaldati uus torustik.*)

lahutama – maha arvama (matemaatikas), eraldama
(*Õpetaja lahutas tülitsevad poisid.*)

lahustama – sulatama (*Mees lahustab suhkrut vees.*)

korrastama – midagi korda seadma, korda tegema
(*Daam korrastas oma soengut.*)

korraldama – midagi organiseerima, korda ajama
(*Poisid korraldasid klassiõhtu.*)

tunnistama – teateid andma, õigeks võtma (*Kahtlusalune tunnistas süü üles.*)

tunnustama – kehtivaks või õigeks pidama, väärtuslikuks pidama
(*Õpetaja tunnustas õpilase jõupingutusi.*)

seisatama – korraks peatuma (*Seisatasime hetkeks, et kuulata vaikust.*)

seiskama – mootorit või masinat seisma panema
(*Õmbleja seiskas õmblusmasina.*)

tähendama – tähendust omama (*Mida see sõna tähendab?*)

täheldama – märkama (*Täheldasime muutust paremuse poole.*)

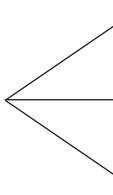
esindama – kellegi volinikuks olema, kellegi nimel esinema
(*Meie kooli esindab koosolekul õppealajuhataja.*)

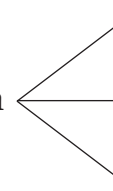
esinema – üles astuma (*Mart esines suurel laval.*)

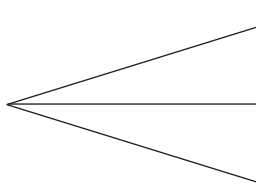
juhtima – juhiks olema, eesotsas seisma (*Ettevõtet juhib tuntud ärimees.*)

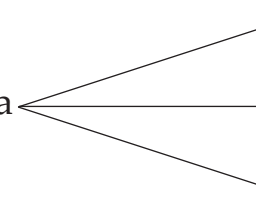
juhatama – näitama, osutama (*Juhatasin külalised esikust elutuppa.*)

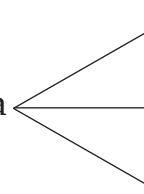
191. A. Moodusta sõnaühendid.

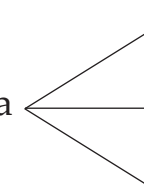
1) hakkasime paigutama mida?
kuhu?
millal?

2) hakkasime paigaldama mida?
kuhu?
millele?

3) pidi lahutama kui palju?
millest?
kellest?

4) pidi lahustama mida?
millega?
kui palju?

5) hakkasite korrastama mida?
millal?
kus?

6) hakkasite korraldama mida?
millal?
kellega?

B. Moodusta suuliselt sõnaühenditest laused.

192. Loe lause. Kumb tegusõna sobib lausesse? Tõmba sobimatu sõna maha.

1. Õpilane peab *tunnistama / tunnustama* oma eksimust.
2. Kooli direktor hakkab aktusel *tunnistama / tunnustama* võistlustel hästi esinenud õpilasi.
3. Peame *seisatama / seiskama* hetkeks, et kuulata ööbiku laksutamist.
4. Liinioperaator peab *seisatama / seiskama* tootmisliini tööpäeva lõpus.
5. Õpetaja pidi *tähendama / täheldama*, et õpitulemused on võrreldes eelmise veerandiga jäänud samaks.
6. Mida see ütlus pidi *tähendama / täheldama*?
7. Täna õhtul peaks *esindama / esinema* teatris kuulus balletitantsija.
8. Meie kooli läheb laulukonkursil *esindama / esinema* üheksanda klassi poiss Martin.
9. Hetkel on läinud korvpalliturniiri *juhtima / juhatama* Tallinna meeskond kolme võidu ja ühe kaotusega.
10. Direktor peaks *juhtima / juhatama* külalised õpetajate tuppa.

da-tegevusnimi

Kirjuta tegusõna vastavas vormis.

- 1) ostma **on vaja** (*mida teha?*)
- 2) jalutama **kavatsevad koeraga** (*mida teha?*)
- 3) mängima **tahame kitarri** (*mida teha?*)
- 4) rääkima **kavatses õpetajale** (*mida teha?*)
- 5) minema **võivad trenni** (*mida teha?*)
- 6) jooma **tahaksime vett** (*mida teha?*)

Tegusõna vormi, mis vastab küsimusele **mida teha?** (*ost/a, jaluta/da, mängi/da, rääki/da, minn/a, juu/a*), nimetatakse **da-tegevusnimeks**.

Pane tähele!

Pane tähele *da*-tegevusnime tunnuseid.

-da	-ta	-a
mõtle/ma – mõtel/ da , mõel/ da võrdle/ma – võrrel/ da selgita/ma – selgita/ da küsi/ma – küsi/ da korruta/ma – korruta/ da	aita/ma – aida/ ta jooks/ma – joos/ ta liit/ma – lii/ ta vasta/ma – vasta/ ta võit/ma – või/ ta	joo/ma – juu/ a müü/ma – müü/ a mine/ma – minn/ a pane/ma – pann/ a ole/ma – oll/ a

da-tegevusnime tunnuseks on **-da**, **-ta** või **-a**.

193. Moodusta antud tegusõnadest *da*-tegevusnimi.

	Tegusõna vorm	<i>da</i> -tegevusnimi <i>Mida teha?</i>
1.	mõtisklesime	(tahame) mõtiskleda
2.	harjutaksite	(on vaja)
3.	rakendatakse	(on vajalik)
4.	kihutasite	(ei ole lubatud)
5.	kajastati	(lubati)
6.	kaubitsete	(on lubatud)
7.	loodame	(pole mõtet)
8.	osteti	(on võimalik)
9.	laenaksite	(ei taha)

Pane tähele!

Pane tähele, et kui sõnatüvi lõpeb **l** või **r**-ga, siis on **da**-tegevusnime tunnuseks alati **-da**.

<i>ma</i> -tegevusnimi	<i>da</i> -tegevusnimi
kuul/ l ma	kuul/ da
naer/ r ma	naer/ da

194. A. Moodusta antud tegusõnast *ma*-tegevusnimi ja *da*-tegevusnimi.

Tegusõna vorm	<i>ma</i> -tegevusnimi <i>Mida tegema?</i>	<i>da</i> -tegevusnimi <i>Mida teha?</i>
1) pikutasid		
2) lesisid		
3) rahustasite		
4) hädaldad		
5) ihaldasime		
6) himustab		
7) laulsime		
8) raevutses		
9) seletavad		
10) naljatlesin		
11) kuulsime		
12) naerate		

B. Lisa lünka sobiv *da*-tegevusnimi A osast.

1. Lapsed olid väsinud ja tahtsid
2. Aktusel oli vajal hümnid.
3. Ei ole vaja luksuslikke asju

4. Lahenduskäiku oli vaja
5. Krutskeid täis mehepojad tahtsid veidi
6. Ei ole mõtet tühiste asjade pärast
7. Ema selg valutab ja ta tahtis
8. Ärevaid lapsi oli vaja
9. Võõrast vara ei maksa
10. Pole mõtet endast välja minna ja vihaselt
11. Pole viisakas teise õnnetuse üle
12. Väikeste laste kilked olid kaugele

Pane tähele!

Pane tähele ja jäta meelde tabelis antud tegusõnade *da*-tegevusnimede vormid.

ma-tegevusnimi Mida tegema?	da-tegevusnimi Mida teha?
vaevlema	vaevelda
võimlema	võimelda
kaebama	kaevata
õmblema	õmmelda
vaatlema	vaadelda
suplema	supelda
kahtlema	kahelda
mõtlema	mõtelda, mõelda
ütleva	ütelda, öelda
kõnelema	kõneleda, kõnelda
tegelema	tegeleda, tegelda
tõrelema	tõreleda, tõrelda
nägelema	nägeleda, nägelda
sõnelema	sõneleda, sõnelda

195. A. Kirjuta lünka tegusõna *da*-tegevusnime vormis.

B. Vali viis *da*-tegevusnimega sõnaühendit. Moodusta laused.

Kirjuta laused vihikusse.

Näide. hakkab *kõnele/ma* – on vaja *kõnele/da*

- 1) peab *vaevlema* – ei ole vaja
- 2) hakkab *mõtlemä* – tahab
- 3) läheb *võimlema* – soovib
- 4) peaksime *ütlemä* – ei tohiks
- 5) hakkaksime *tegelema* – ei sooviks
- 6) kukkus *tõrelema* – saavad
- 7) hakkasite *nägelema* – ei soovitaks
- 8) läheb *kaebama* – ei taha
- 9) sõidame *laulma* – tahame
- 10) peame *murdma* – võime
- 11) läksite *õmblema* – oskavad
- 12) kiirustavad *suplema* – ei tohi

196. Loe laused. Tõmba vale sõnavorm maha.

1. Mõnedes lõunariikides ei ole turistidel soovitav kraanist vett *jooda / juua*.
2. Kui tekivad lihas- või liigesevalud, siis tuleks natukene *võimleda / võimelda*.
3. Väike laps küünitab pea üle laua ääre ja soovib *nähta / näha*, kuidas ema moosi saia sisse saab.
4. Tütarlaps otsustas kirbuturul mõned enda kasutatud riideesemed maha *müüa / müüda*.
5. Ema tahtis mulle veel midagi *ütleda / ütelda / öelda*, kuid pidin kiirustama bussi peale.
6. Vanaisa ütleb ikka, et *mõelda / mõtleda / mõtelda* on väga mõnus.
7. Mulle meeldib pigem jalgsi *käia / käida* kui täistuubitud liinibussis sõita.
8. Minu kodumaja asub järve kaldal ja seepärast saan suvel iga päev vees *supelda / supleda*.

9. Tahame koos sõbraga tulevikus *looda / luua* sellise ettevõtte, mis kindlustaks rahalise sissetuleku igal ajal.
10. Tahan igal kuul *panda / panna* hoiule vähemalt 20 eurot, et „mustadeks päevadeks“ oleks rahaline tagavara olemas.

197. A. Häälida võrdlevalt. Kirjuta lünka -da või -ta.

- 1) oskab arvuta....., 2) ei tohi kiirusta....., 3) võime matka....., 4) proovime meisterda....., 5) tuli tuleb kustuta....., 6) sõna tuleb poolita....., 7) tahame uudiseid kuula....., 8) aknaid on vaja pes..... ja põrandaid puhasta....., 9) ei tohi vilista....., 10) armastab kamanda....., 11) püüab sõnasta....., 12) tahab märga....., 13) proovib uinu....., 14) on vaja kuivata....., 15) suudab kõrgele hüpa....., 16) sooviksime lenna....., 17) on vaja korra....., 18) tahab aida....., 19) soovib leppi....., 20) oskab ehita....., 21) on vaja kas....., 22) tahab visa....., 23) oskab purjeta.....

B. Rühmita tegusõnad da-tegevusnime tunnuse järgi.

-da	-ta

14 sõna	10 sõna

198. Kirjuta sulgudes olev sõna *da*-tegevusnimena.

A.

1. Palgata puhkuse saamiseks tuleb direktorile avaldus.
(*kirjutama*)
2. Palun mulle palgata puhkust 1.–15. oktoobrini
käesoleval aastal. (*võimaldama*)
3. Kortermaja ühist trepikoda tuleb iga nädal. (*koristama*)
4. Palume kabinetti välisjalatsiteta. (*sisenema*)
5. Raamatupidaja lubas töötaja keskmise palga. (*arvutama*)
6. Pangatoimingute sooritamisel palume isikut tõendav
dokument. (*esitama*)
7. Kas soovite midagi või? (*jooma, sööma*)

B.

8. Mida tohin Teile? (*pakkuma*)
9. Palume ülariided garderoobi! (*jätma*)
10. Viimasena lahkuja kohustuseks jääb kõik aknad
(*sulgema*)
11. Teil palutakse ankeet ja see
registratuuri. (*täitma, esitama*)

12. Ettevõttesse soovitakse veel kaks info-
tehnoloogi. (*palkama*)
13. Kui soovite otsuse edasi, siis tuleb seda
..... kahe nädala jooksul. (*kaebama, tegema*)

Kindel kõneviis

Loe laused. Märki rist vastavasse kastikesse. Pane tähele, et rist tuleb märkida vaid juhul, kui lause väidab midagi kindlalt.

Lause	Väidab <u>kindlalt</u> , et tegevus			
	toimub	on toimunud	ei toimu	ei ole toimunud
Margit sõidab suvel puhkuse- reisile Hispaaniasse.	x			
Kui Margitil oleks piisavalt raha, siis sõidaks ta suvel puhkuse- reisile Hispaaniasse.				
Jaana rääkis, et Margit sõitvat su- vel puhkusereisile Hispaaniasse.				
Margit käis möödunud suvel puhkusereisil Hispaanias.				
Margit, palun vali puhkusereisi sihtkohaks Hispaania!				
Margit ei olevat möödunud suvel käinud puhkusereisil Hispaanias.				
Margit ei käinud möödunud suvel puhkusereisil Hispaanias.				
Margit ei sõida suvel puhkuse- reisile Hispaaniasse.				
Kuuldavasti Margit ei sõitvat puhkusereisile Hispaaniasse.				

Kindel kõneviis näitab, et

- tegevus **on kindlalt toimunud**
(Margit käis möödunud suvel puhkusereisil Hispaanias.);
- tegevust **kindlalt ei toimu**
(Margit ei sõida suvel puhkusereisile Hispaaniasse.);
- tegevust **ei ole kindlalt toimunud**
(Margit ei käinud möödunud suvel puhkusereisil Hispaanias.);
- tegevus **kindlalt toimub**
(Margit sõidab suvel puhkusereisile Hispaaniasse.).

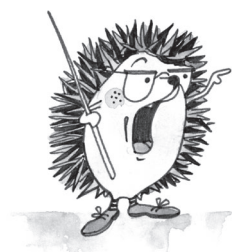
199. Loe laused. Otsusta, kas lauses kirjeldatud tegevus toimub või on toimunud kindlalt. Märki kastikesse x, kui tegusõna on kindlas kõneviisis.

1. Käsmu poolsaar on Eesti kõige rändrahnurikkam poolsaar.
2. Janar kuulis Mari käest, et Käsmu poolsaarel olevat palju rändrahne.
3. Kui mul tekiks võimalus, siis sõidaksin Käsmu poolsaarele.
4. Ma ei ole kunagi käinud Käsmu poolsaarel.
5. Kuulsin Reimolt, et Türi linn kandvat kevadpealinna nime seetõttu, et seal toimuvat igal kevadel suur lillelaat.
6. Türi linn kannab kevadpealinna nime, sest seal toimub kevadeti suur lillelaat.
7. Minu vanemad käivad igal kevadel Türi lillelaadalt lilleseemneid ja -sibulaid ostmas.
8. Kui mul tekiks võimalus, läheksin ekskursioonile Järvakandi klaasikotta.
9. Mul tekkis suurepärase võimalus käia vaatamas klaaspurkide valmistamist Järvakandi klaasikojas.
10. Kui võimalus tekib, siis mine kindlasti Järvakandi klaasikotta!
11. Keegi olevat rääkinud huvitavast ekskursioonist Järvakandi klaasikotta.
12. Maarika ei ole kunagi näinud, kuidas klaasi puhutakse.

13. Räägitakse, et Suure Munamäe torni tipust võivad selge ilma korral näha kuni 50 km kaugusele.
14. Suure Munamäe torni tipust võib selge ilma korral näha kuni 50 km kaugusele.
15. Kui oleks selge ilm, siis võib-olla näeksin Suure Munamäe torni tipust isegi 50 km kaugusele.
16. Kuigi oli selge ilm, ei näinud ma Suure Munamäe torni tipust Tartu linna.

Kontrolli: 8 lauset väljendasid kindlalt toimuvat või toimunud tegevust.

- Tegusõna on pöördõna.
 - Tegusõnal on 3 pööret ainsuses
 - mina loen
 - sina loed
 - tema loeb
- ja 3 pööret mitmuses
- meie loeme
 - teie loete
 - nemad loevad.

Tuleta meelde!

Nimisõnu, omadussõnu, arvsõnu ja asesõnu muudame **käänates**, tegusõnu muudame **pöörates**.

200. Otsusta, kas sõna on käandsõna (nimisõna, omadussõna, arvsõna, asesõna) või pöördõna (teigusõna). Rühmita.

viiskümmend kaks, sajale, loendame, helesinistele, majapidamistest, juhinduvad, edestas, seiskasite, sellistesse, sõidugraafikust, omandavad, tunnistasite, kõikidele, karusnahksetest, näitlesin, käendavad

Pöördõnad	Käandsõnad
8 sõna	8 sõna

Tuleta meelde!

Jälgi teigusõna pööramist kindla kõneviisi olevikus.

Teigusõna oleviku vorm koosneb tüvest ja pöördelõpust.

Ainsus	Mitmus
1. mina (ma) kirjuta/ n (mida teen?)	1. meie (me) kirjuta/ me (mida teeme?)
2. sina (sa) kirjuta/ d (mida teed?)	2. teie (te) kirjuta/ te (mida teete?)
3. tema (ta) kirjuta/ b (mida teeb?)	3. nemad (nad) kirjuta/ vad (mida teevad?)

Olevik väljendab kõnelemise hetkega samal ajal toimuvat tegevust (tegevus toimub just sellel ajal, kui sellest räägitakse).

Ma **kirjutan** harjutust.

201. Pööra tegusõna olevikus. Eralda pöördelõpp sõna tüvest.

AINSUS

<i>treima</i>	<i>kõnelema</i>	<i>saatma</i>
1. Ma <i>trei/n</i>
2. Sa <i>trei/d</i>
3. Ta <i>trei/b</i>

MITMUS

1. Me <i>trei/me</i>
2. Te <i>trei/te</i>
3. Nad <i>trei/vad</i>

202. A. Eralda tegusõnal pöördelõpp. Rühmita tegusõnad vastavalt küsimusele.

Näide. *þajata/n kirjelda/te*

1) parastavad	7) põhjendavad	12) räägib
2) küsid	8) vastame	13) arutan
3) ähvardate	9) lausute	14) sõnab
4) kurjustavad	10) kõnelen	15) tänitame
5) kamandad	11) selgitad	16) pahandame
6) vestleb		

<i>Mida teen?</i>	<i>Mida teed?</i>	<i>Mida teeb?</i>	<i>Mida teeme?</i>	<i>Mida teete?</i>	<i>Mida teevad?</i>
<i>þajatan</i>				<i>kirjeldate</i>	
3 sõna	3 sõna	3 sõna	3 sõna	3 sõna	3 sõna

B. Moodusta sõnaühendid.

1) küsid $\left\{ \begin{array}{l} \text{kellelt?} \dots\dots\dots \\ \text{mida?} \dots\dots\dots \end{array} \right.$

2) ähvardate $\left\{ \begin{array}{l} \text{keda?} \dots\dots\dots \\ \text{millega?} \dots\dots\dots \end{array} \right.$

3) arutan $\left\{ \begin{array}{l} \text{kellega?} \dots\dots\dots \\ \text{mida?} \dots\dots\dots \end{array} \right.$

4) põhjendavad $\left\{ \begin{array}{l} \text{mida?} \dots\dots\dots \\ \text{kuidas?} \dots\dots\dots \end{array} \right.$

5) sõnab $\left\{ \begin{array}{l} \text{kuidas?} \dots\dots\dots \\ \text{kellele?} \dots\dots\dots \end{array} \right.$

6) kamandad $\left\{ \begin{array}{l} \text{keda?} \dots\dots\dots \\ \text{mida tegma?} \dots\dots\dots \end{array} \right.$

203. A. Jooni tegusõna sõnaühendis.

1) meenutan vanu aegu, 2) meenuvad halvasti, 3) mäletad hästi, 4) räägime ühistest mälestustest, 5) ehmatate kõvasti, 6) ehmun vahel, 7) järeldan loogiliselt, 8) teeme järelduse, 9) tantsite imeliselt, 10) jälgid tantsu, 11) suhtlevad meeldivalt, 12) meeldib suhtlus, 13) joonistad värvipliatsitega, 14) värvime joonistust, 15) kirjanik töötab, 16) kirjeldate tööd, 17) kirjutan kõnet, 18) kõnelen reeglitest, 19) kõnetate möödujat

B. Kirjuta tegusõnad vihikusse üksteise alla. Eralda pöördelõpp.

Esita küsimus tegusõna vormi kohta.

Näide. *meenuta/n* - *mida teen?*
 meenu/vad - *mida teevad?*

Pane tähele!

Pane tähele tegusõnade *minema* ja *olema* pööramist oleviku kindlas kõneviisis. Mida märkad?

Minema	Olema
AINSUS	AINSUS
1. mina lähen	1. mina olen
2. sina lähed	2. sina oled
3. tema läheb	3. tema on
MITMUS	MITMUS
1. meie läheme	1. meie oleme
2. teie lähete	2. teie olete
3. nemad lähevad	3. nemad on

204. A. Loe laused. Kirjuta sulgudes olev tegusõna sobivas kindla kõneviisi oleviku vormis.

1. Peale lõunasööki otsustasid heinalised, et (*laskma*) natuke leiba luusse.
2. Jaani (*võtma*) jalad selga ja astub reipalt kodu poole.
3. Õpetaja jutt (*minema*) mõnel õpilasel ühest kõrvast sisse ja teisest välja.
4. Jaani ja Mardi kelmus avastati ja nüüd (*olema*) poistel vesi ahjus.
5. Väike tüdruk (*seisma*) poeriiuli ääres nagu kits kahe heinakuhja vahel ega suuda otsustada, kumba lelu ta rohkem soovib.
6. Väiksed koerakutsikad (*värisema*) külma vihma käes nagu haavalehed.
7. Vanem naisterahvas kurtis bussis juhuslikule kaasreisijale, et tema poeg ning minia (*elama*) nagu kass ja koer.
8. Tiina hoiatas pinginaabrit Juta eest, kes (*armastama*) oma jutuga teistele kärkseid pähe ajada.

B. Leia lausetest kõnekäänud ja aruta õpetajaga nende tähendust.

Kindla kõneviisi jaatav ja eitav kõne

Tegusõna saame pöörata jaatavas ja eitavas kõnes.
Pööra tähelepanu eitava vormi moodustamisele.

Jaatav kõneliik	Eitav kõneliik <i>Mida ei tee?</i>
ma õpi/n	ma ei õpi
sa õpi/d	sa ei õpi
ta õpi/b	ta ei õpi
me õpi/me	me ei õpi
te õpi/te	te ei õpi
nad õpi/vad	nad ei õpi

Eitav kõne moodustatakse tavaliselt sõna **ei** abil.
Pööramisel eitaval kõnel pöördelõppe ei ole.

205. Kirjuta tabelisse tegusõna jaatav või eitav vorm kindlas kõneviisis.

Jaatav kõne	Eitav kõne <i>Mida ei tee?</i>
1) nad plaksutavad	<i>nad ei plaksuta</i>
2) <i>me haigestume</i>	me ei haigestu
3) ta korrastab	
4)	ma ei hoolitse
5) sa rahmeldad	
6)	te ei kuulu
7) nad kardavad	
8)	ma ei tervita
9) sa kätled	
10)	ta ei nooguta

206. A. Loe vanasõnad. Jooni lausetes tegusõnad.

B. Muuda kindla kõneviisi jaatav kõne eitavaks kõneks.

1. Kes käib, see komistab.

.....

2. Kes teisele auku kaevab, see ise sinna kukub.

.....

3. Kelle jalg tatsub, selle suu matsub.

.....

4. Kes hiljaks jääb, see ilma jääb.

.....

5. Kes tööd teeb, see rõõmu näeb.

.....

6. Kui külvad tuult, siis lõikad tormi.

.....

Kindla kõneviisi lihtminevik

Loe laused. Esita küsimus tumedalt trükitud tegusõna vormi kohta.

Kirjuta küsimus sõna kohale.

1. Peaminister **sõitis** täna riigivisiidile Lätti.

2. Venemaa ja Eesti kultuuriministrid **tutvustasid** pressikonverentsil
avalikkusele kahe riigi vahelist kultuurivahetusprogrammi.

3. Mina ja Kaire **esindasime** kooli vabariiklikul koolinoorte laulukonkursil.

- **Lihtminevik** väljendab tegevust, mis toimus enne, kui sellest räägitakse.
- Lihtmineviku tunnus on **-s** või **-si** (*sõiti/s, tutvusta/si/d, esinda/si/me*).

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas moodustatakse tegusõna vorm lihtminevikus. Lihtmineviku moodustamisel on meil abiks *ma*-tegevusnime vorm (*mida tegema?*).

Algvorm <i>Mida tegema?</i>	Sõnatüvi	Lihtmineviku tunnus	Pöördelõpp	Sõnavorm lihtminevikus
1) imesta/ma	imesta	+si	+n	(mina) imesta/si/n
2) taipa/ma	taipa	+si	+d	(sina) taipa/si/d
3) lohuta/ma	lohuta	+s	+s	(tema) lohuta/s
4) hüüd/ma	hüüd	+si	+me	(meie) hüüd/si/me
5) vasta/ma	vasta	+si	+te	(teie) vasta/si/te
6) and/ma	and	+si	+d	(nemad) and/si/d

Kuidas moodustub *ma*-tegevusnime vormist tegusõna lihtmineviku vorm?

Vaata tabelit ja lõpeta laused.

1. Kõigepealt moodustan sõna
2. Seejärel eraldan
3. Sõnatüvele lisan
4. Lihtmineviku tunnusele lisandub
5. Nii saan sõnavormi

Jälgi tegusõna pööramist kindla kõneviisi olevikus ja kindla kõneviisi lihtminevikus. Võrdle pöördelõppe. Milline pöördelõpp on erinev?

	olevik	lihtminevik
mina	harjutan	harjutas in
sina	harjutad	harjutas id
tema	harjutab	harjutas s
meie	harjutame	harjutas ime
teie	harjutate	harjutas ite
nemad	harjutavad	harjutas id

207. Moodusta tegusõna lihtmineviku vorm. Täida tabel näite järgi.

Algvorm <i>Mida tegema?</i>	Sõnatüvi	Lihtmineviku tunnus	Sõnavorm lihtminevikus
1) saat/ma	saat	si	(ma) saat/si/n
2) petma			(ma)
3) hoiduma			(sa)
4) tõmbama			(ta)
5) hüppama			(me)
6) õmblema			(te)
7) tõstatama			(nad)

208. Pööra tegusõna lihtminevikus. Eralda sõna tüvi, tunnus ja pöördelõpp.

	<i>hindama</i>	<i>vaatlema</i>
Ma loot/si/n
Sa loot/si/d
Ta looti/s

Me loot/si/me

Te loot/si/te

Nad loot/si/d

Sa oled õppinud, et *s-i* kõrval on tavaliselt *k, p, t*, mitte *g, b, d*. Nendes sõnades, kus algvormis on *-ma* ees *-d*, jääb nõrk täht ka lihtmineviku vormis *-s* kõrvale:

and/ma: and/sin,
hoid/ma: hoid/sid,
leid/ma: leid/sime,
jõud/ma: jõud/site,
künd/ma: künd/sid.

209. Täida tabel näite järgi.

Sõnavorm olevikus	<i>ma</i> -tegevusnimi	Sõnavorm lihtminevikus
1) (mina) leian	<i>leid/ma</i>	(mina) <i>leid/si/n</i>
2) (sina) künnad		
3) (meie) seame		
4) (teie) hüüate		
5) (nemad) murravad		
6) (mina) kannan		
7) (sina) hoiad		
8) (meie) jõuame		
9) (teie) leiate		
10) (nemad) sõuavad		

210. Moodusta tegusõna *ma*-tegevusnimi. Jooni *ma*-tegevusnime tunnuse ees olev sulghäälik. Moodusta kindla kõneviisi lihtmineviku vormid.

Sõnavorm olevikus	<i>ma</i> -tegevusnimi	Sõnavorm lihtminevikus
1) sina ja Kati kannate	<i>kand/ma</i>	<i>sina ja Kati kandsite</i>
2) Mart ja sina niidate		
3) mina ja Kaarel leiame		
4) Kärt ja sina hoiate		
5) Liina ja Kaja võtavad		
6) ema ja isa jõuavad		
7) sina ja Mari katate		
8) hundid murravad		
9) tädi ja onu hüüavad		
10) lapsed kardavad		
11) mina ja Jaak sõuame		
12) mina peidan		

Kontrolli. Kirjuta välja kõik sõnad, kus *s* kõrval on *d* (*-ds*). (koos näitega 7 sõna)

.....

.....

211. Loe lause. Jooni tegusõna. Kirjuta lause lihtminevikus.

Näide. Sa annad liiga kiiresti alla!

Sa andsid liiga kiiresti alla!

1. Me mõtleme Sulle ja hoiame põialt.

.....

2. Õpetajad nõuavad õpilastelt korrektsust.

.....

3. Mina ja Jaan seame lavatehnika üles.

.....

4. Tiina tunneb ennast täna hommikul halvasti.

.....

5. Kristjan ja Sander sõuavad ühes rütmis finiši poole.

.....

6. Tüdrukud sätivad ennast valmis, et minna peole.

.....

7. Mõnikord murravad lapsed oma lubadusi.

.....

Kontrolli. Kirjuta harjutusest välja kõik tegusõnad, milles lihtmineviku vormis on *d* kõrval *s* (*ds*). (5 sõna)

.....

.....

Pane tähele!

Pane tähele, et alati ei saa lihtmineviku vormi tuletada tegusõna algvormist. Nendes sõnades on lihtmineviku tunnuseks *-i*.

Jätka lihtmineviku moodustamist analoogia (sarnasuse) alusel.

Tegusõna algvorm

Lihtminevik

1) too/ma

(ma) *tõ/i/n*.....

2) saa/ma

(ta) *sa/i*.....

3) joo/ma

(ma)

4) jääma	(sa)
5) sööma	(ta)
6) tulema	(ma) <i>tul/i/n</i>
7) olema	(te)
8) pesema	(ta)
9) tegema	(nad)
10) minema	(ma) <i>läksin</i>

212. Loe lause. Jooni lauses tegusõnad. Kirjuta lause lihtminevikus.

Näide. Lapsed söövad lihapirukat ja joovad peale mahla.

Lapsed söid lihapirukat ja jõid peale mahla.

1. Kirsti toob poest mune ja siis hakkame pannkoogitainast valmistama.

.....

2. Marta jääb tööle hiljaks ja saab ülemuselt noomituse.

.....

3. Vanemad tulevad koju kella seitsme paiku õhtul.

.....

4. Hommikul pesen ennast, teen soengu, süün ja lähen poole kaheksa paiku bussi peale.

.....

5. Laupäeva õhtul tulevad külla vanavanemad, kes toovad külakostiks enda küpsetatud leiba.

.....

.....

6. Me oleme kell kaks kodus tagasi ja läheme nelja ajal uuesti välja.

.....

.....

7. Ema peseb hommikupoolikul põrandaid, teeb süüa ja läheb peale lõunat tööle.

.....

.....

Pane tähele!

Jälgi eitava kõne moodustamist lihtminevikus.

Pane tähele, et **nud-vorm** tuletatakse **da-tegevusnimest** (*lausu/da – lausu/nud*).

nud-vormi kasutame eitava kõne moodustamisel lihtminevikus (*ei lausu/nud*).

Isik	Jaatav kõne lihtminevikus	da-tegevusnimi Mida teha?	nud-vorm	Eitav kõne lihtminevikus
mina	hüppa/si/n kõrgele	hüpa/ta	hüpa/nud	ei hüpanud kõrgele
sina	hüppa/si/d kõrgele			ei hüpanud kõrgele
tema	hüppa/s kõrgele			ei hüpanud kõrgele
meie	hüppa/si/me kõrgele			ei hüpanud kõrgele
teie	hüppa/si/te kõrgele			ei hüpanud kõrgele
nemad	hüppa/si/d kõrgele			ei hüpanud kõrgele

213. A. Kirjuta sõnaühend lihtmineviku eitavas kõnes (*mida ei teinud?*).
Vormista harjutus näite järgi.

	<i>Mida teha?</i>	<i>Mida ei teinud?</i>
Näide: <u>sarnanes</u> isale <i>sarnane/da</i> <i>ei sarnane/nud isale</i>
1) turnisime puu otsas
2) ruttasite kooli
3) lippas vaikselt
4) palkasid tööjõudu
5) õmblesime valmis
6) märkasite kohe

B. Moodusta joonitud tegusõnast *nud*-vorm. Kirjuta sõnaühend lihtmineviku eitavas vormis. Vormista näite järgi.

Näide: <u>soovisin</u> hakata osalema – <i>ei soovinud hakata osalema</i>
1) <u>tahtsite</u> minna –
2) <u>pidime</u> kaasa võtma –
3) <u>soovis</u> ära anda –
4) <u>lubasin</u> koju tulla –
5) <u>pidime</u> tundi minema –
6) <u>hakkasite</u> kirja kirjutama –

C. Vali kolm jaatavas kõnes ja kolm eitavas kõnes sõnaühendit.
Moodusta neist laused. Kirjuta laused vihikusse.

214. Loe lause. Jooni tegusõnad. Kirjuta laused vihikusse ümber eitavas kõnes.

Näide. Me lubasime vanematele kell viis kodus olla.

Me ei lubanud vanematele kell viis kodus olla.

1. Paul tahtis nädalavahetusel minna koos Riinaga kinno.
2. Triin lõi kartuleid väikesteks tükkideks.
3. Mina ja Kätlin soovime hakata käima tütarlaste laulukooris.
4. Lotte sõitis koos Brunoga Jaapanisse ärireisile.
5. Sel aastal oli rikkalik kartuli- ja viljasaak.
6. Sina ja Liliann aitasite Mardil klassi koristada.
7. Sina laenasid matemaatika tunnis mulle oma sirklit.
8. Ma käisin üleeile kutsekoolis avatud uste päeval.
9. IX klass plaanis kevadel sõita ekskursioonile Soome pealinna Helsingisse.
10. Kaval Siim tõmbas meid seekord haneks.

Pane tähele!

Pane tähele **erandlike sõnade eitava kõne vorme lihtminevikus.**

Nende sõnade *nud*-vormi ei saa moodustada *da*-tegevusnimest.

ma-tegevusnimi	Lihtmineviku vorm	da-tegevusnimi	nud-vorm
too/ma	(ta) tõi	tuu/a	(ei) too/nud
tule/ma	(ta) tuli	tull/a	(ei) tul/nud
pane/ma	(ta) pani	pann/a	(ei) pan/nud
ole/ma	(ta) oli	oll/a	(ei) ol/nud
näge/ma	(ta) nägi	näh/a	(ei) näi/nud
lask/ma	(ta) lasi	las/ta	(ei) lask/nud
jooks/ma	(ta) jooksis	joos/ta	(ei) jooks/nud
mine/ma	(ta) läks	minn/a	(ei) läi/nud
ütle/ma	(ta) ütles	ütel/da, öel/da	(ei) ütelnud (ei) öelnud

Pane tähele!

Mõnel sõnal on paralleelvormid (kaks õiget vormi).

<i>ma</i> -tegevusnimi	<i>da</i> -tegevusnimi	<i>nud</i> -vorm
ütle/ <i>ma</i>	ütel/ <i>da</i> , öel/ <i>da</i>	(ei) ütelnud, (ei) öelnud
mõtle/ <i>ma</i>	mõteln/ <i>da</i> , mõel/ <i>da</i>	(ei) mõtelnud, (ei) mõelnud

215. Loe laused. Jooni tegusõnad. Kirjuta laused ümber eitavas kõnes.

1. Killud tõid õnne.

.....

2. Kert lõi verest välja.

.....

3. Tõnu ja Miina tulid kinost.

.....

4. Mina ja Maarika panime tähele õpetaja uut soengut.

.....

5. Uus etendus oli huvitav.

.....

6. Sina ja Killu läksite sügisel kutsekooli.

.....

7. Fotograafid nägid metsas karu.

.....

8. Me tegime kõvasti tööd.

.....

9. Lapsed lasid koera ketist lahti.

.....

10. Õpilased jooksid bussi peale.

.....

216. Moodusta eitava kõne lihtmineviku vormid sarnasuse alusel (näite järgi).

mida teha?

1) kahtles	<i>kahel/da</i>	<i>ei kahel/nud</i>
2) kõhklesin		
3) vehklesid		
4) suhtlesime		
5) vihtlesite		
6) liugles	<i>liuel/da</i>	<i>ei liuel/nud</i>
7) võrdles		
8) lendlesid		
9) juurdlesime		
10) ütlesite		
11) mõtlesid		
12) õmblesin		
13) näitles		
14) viskas	<i>visa/ta</i>	<i>ei visa/nud</i>
15) tõukasite		
16) oigasime		
17) muigas		
18) tõmbasid		

218. Kirjuta tegusõna vastavas pöördes olevikus või lihtminevikus. Moodusta eitav kõne lihtminevikus. Eralda sõna tüvi, mineviku tunnus ja pöördelõpp.

Olevik	Lihtminevik	
Jaatav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne
1) veiderda/me	<i>veiderda/si/me</i>	<i>ei veiderda/nud</i>
2)	kiiguta/si/n	
3) loobi/d		
4)	korruta/s	
5) meisterda/te		
6)	höövelda/si/d	
7) räägi/me		

219. Loe tekst. Jooni tekstis tegusõnad, mis on kindla kõneviisi oleviku vormis. Kirjuta tekst vihikusse lihtminevikus. Pealkiri ja otsekõne jäta muutmata.

Ma armastan sind, kallis!

Nagu ikka, tekib mehel ja naisel abielusuhetes tõuse ning mõõne. Ühel päeval puhkeb paari vahel suur tüli sellepärast, et mehe tööpäevad venivad liiga pikaks. Purunevad nõud, mees mossitab, naine on vihane.

Naine vaikib nädal aega. Mees läheb ta juurde kahe paberi ja pliatsiga. Ta palub: „*Paneme kirja etteheited teineteisele!*“

Naine alustab kirjutamist. Ta pulbitseb pahameelest. Mees heidab naisele pika pilgu ja võtab pliatsi. Ta mõtleb veidi ja alustab samuti kirjutamist. Viieteist minuti pärast vahetavad nad paberid. Mees vaatab paberit, mis kirendab etteheidetest. Naine ilmselt keeb vihast. Siis heidab naine pilgu mehe paberile ja ta silmist veerevad pisarad. Paberil seisab suurelt: „*Ma armastan sind, kallis!*“

H. Raudla ja R. Raudla “Kuldsed lood” põhjal

220. Loe laused. Otsusta teksti põhjal, kas kirjutad tegusõna pöördevormi lünka oleviku või lihtmineviku vormis.

1. Margus (*lõpetama*) varsti põhikooli ja (*minema*) sügisel õppima kutsekooli.
2. Marguse sõber Sten (*lõpetama*) põhikooli juba eelmisel aastal ja (*õppima*) praegu kutsekoolis ehitustööd.
4. Eelmisel nädalal (*tegema*) klassiga väikese uurimistöo edasiste õppimisvõimaluste kohta Eestimaa kutsekoolides.
5. Enamus 9. klassi õpilastest (*tegema*) lõpliku kutsevaliku paari kuu pärast.
6. Paljud noored (*soovima*) tuleval suvel teenida taskuraha mõnes ettevõttes.
7. Möödunud suvel (*töötama*) kaks 9. klassi poissi ühe taluniku juures.

221. Loe laused. Paranda vead tumedalt trükitud sõnades. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

1. Liina **ei õmblenud** jakile ette nööpe, vaid pani trukid.
2. Poisike **peses** hambad ära ja **mines** magama.
3. Õpilane **ei ütlenud** hilineamise põhjuste kohta musta ega valget.
4. Siret **loes** huvitavat ajaloolist raamatut küüditamistest peale Teist maailmasõda.
5. Roheline tuli **sütis** ja vormelid alustasid võidukihutamist.
6. Tüdrukud **veasid** üksteise peale vimma ega **suhtlenud** omavahel pikemat aega.
7. **Tuntsin** end hommikul kehvasti ja otsustasin kooli mitte minna.
8. Trupp **ei näitlenud** sel korral nii hästi kui tavaliselt.
9. Matemaatika tunnis **ei võrdlenud** me täna naturaalarve, vaid hoopis murdarve.
10. Vabariiklikel võistlustel **hüpasin** seekord oma isikliku rekordi.

Kindla kõneviisi täisminevik ja enneminevik

Pane tähele!

Pane tähele minevikuvormide kasutamist!

Täisminevik

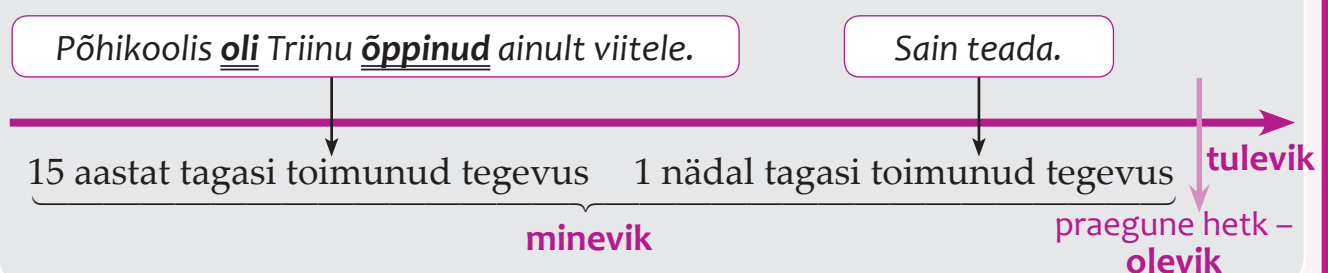
- Triinu on arst. Ta on õppinud Tartu Ülikoolis.
Triinu on Tartu Ülikooli lõpetanud ja ei õpi seal enam – õppimine ülikoolis (tegevus) on lõppenud.
- Ta on töötanud arstina juba mõned aastad.
Triinu on arsti ametit pidanud mõned aastad.
Ka praegu töötab Triinu arstina –
mõned aastad tagasi alanud tegevus, kestab edasi ka praegu.

Enneminevik

- Sain teada, et põhikoolis oli Triinu õppinud ainult viitele.
2. tegevus (lihtminevik) 1. tegevus (enneminevik)

Lauses kirjeldatakse kahte tegevust, mõlemad tegevused on toimunud minevikus (sain teada, oli õppinud). Varem toimunud tegevust kirjeldatakse ennemineviku vormis (oli õppinud). Ennemineviku vormi nimetatakse ka mineviku minevikuks.

Vaata näidet ajateljel!

Tegusõna **täismineviku** vorm:

on õppinud on nud
on töötanud

Tegusõna **ennemineviku** vorm:

oli õppinud oli nud
oli töötanud

Pane tähele!

Jälgi tegusõna pööramist täisminevikus ja enneminevikus.

Mis on tegusõna pööramisel erinevat, mis sarnast?

AINSUS	Täisminevik	Enneminevik
1. Mina	olen ääkinud	olin rääkinud
2. Sina	oled rääkinud	olid rääkinud
3. Tema	on rääkinud	oli rääkinud
MITMUS		
1. Meie	oleme rääkinud	olime rääkinud
2. Teie	olete rääkinud	olite rääkinud
3. Nemad	on rääkinud	olid rääkinud

- Mis sõnale lisandub tegusõna pööramisel täis- ja enneminevikus pöördelõpp?

222. Pööra täisminevikus ja enneminevikus järgmisi tegusõnu:

loovutama, koondama, vabastama, laduma.

223. Millises ajavormis on tumedalt trükitud sõna?

Tõmba joon alla õigele vastusele.

kinkisime	olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik
oleme kasvatanud	olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik
kiidab	olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik
olite viibinud	olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik
arveldame	olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik
olime reserveerinud	olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik

olete valinud
soovitas

olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik
olevik / lihtminevik / täisminevik / enneminevik

224. A. Täida tabel.

Minevik		
Lihtminevik	Täisminevik	Enneminevik
1) (me) kuulsime	<i>oleme kuulnud</i>	<i>olime kuulnud</i>
2) (nad) kohtusid		
3) (ma) soovisin		
4) (te) reetsite		
5) (ta) otsustas		
6) (ta) mängis		

B. Vali A osast lünka sobiv tegusõna täis- või ennemineviku vormis.

1. Enne tõe päevavalgele tulemist mitme inimese käest
....., et Raineril on varemgi käitumisega probleeme olnud.
2. Sain teada, et Kärt ja Marten eile kohvikus
3. Kuulsime trennikaaslastelt, et Liina eile
..... võistlemisest loobuda.
4. Mardi isa lapsepõlvest peale erinevaid pille
..... ning nüüdki võtab vahel akordioni või kitarriga kätte.
5. Enne ülikooli astumist Mardi isa
..... basskitarriga ansamblis „Mürakarud“.
6. Ma alati ja soovin praegugi
minna edasi kokandust õppima.

225. Loe laused. Tõmba vale maha. Aruta valikut koos õpetajaga.

1. Kui Mart koju jõudis, oli päike juba loojunud. /
Kui Mart koju jõudis, on päike juba loojunud.
2. Ma olin just välisust avamas, kui helises telefon. /
Ma olen just välisust avamas, kui helises telefon.
3. Kui kell oli saanud üheksa, avas müüja kaupluse ukсед. /
Kui kell oli saanud üheksa, avab müüja kaupluse ukсед.
4. Kui söömine oli lõpetatud, tõusis pere lauast püsti. /
Kui söömine on lõpetatud, tõusis pere lauast püsti.
5. Õpetaja astus klassi siis, kui kell on helisenud. /
Õpetaja astus klassi siis, kui kell oli helisenud.
6. Ma kuulsin, et Kairi on eile haigeks jäänud. /
Ma kuulsin, et Kairi oli eile haigeks jäänud.

Täis- ja enneminevik EITAVAS KÕNES

Täisminevik

olen lugenud	ei ole lugenud
oled reisinud	ei ole reisinud

Enneminevik

oli lugenud	ei olnud lugenud
olime reisinud	ei olnud reisinud

226. Loe laused. Jooni lausetes tegusõnad. Kirjuta lause lõppu sulgudesse, kas tegusõna on lihtmineviku (LM), täismineviku (TM) või ennemineviku (EM) vormis. Kirjuta laused eitavas kõnes.

Näide. Riigikogulaste palk oli piisavalt kõrge. (.....)

Riigikogulaste palk ei olnud piisavalt kõrge.

1. Tuul oli lõhkunud puid ja majade katuseid. (.....)

.....

2. Ma olen lugenud paljusid eesti lasteraamatuid. (.....)

.....

3. Sa jõudsid eile õhtusele bussile. (.....)

.....

4. Vanaisa on alati uskunud paremasse tulevikku. (.....)

.....

5. Madis ja Maret olid enne kutsekooli koos sporti teinud. (.....)

.....

6. Hambaarst puuris valutavat purihammast. (.....)

.....

7. Kaarel ja Juhan on osalenud üleriiklikel spordivõistlustel. (.....)

.....

8. Mart oli koolist puudunud põhjusega. (.....)

.....

227. Lõpeta laused.

1. Ma läksin esimesse klassi, kui

.....

2. Õpilased olid töö lõpetanud ja

.....

3. Õhtu on saabunud ning

.....

4. Kui Kaarel oli koolist koju jõudnud,

.....

5. Tunnid olid lõppenud ning

.....

6. Kui kell helises,
-
7. Kärt oli juba kell kuus ärganud ja
-
8. Esimestel kevadlilledel olid õied avanenud ning
-
9. Laud on kaetud ning
-
10. Uks avanes ja
-

Alus ja öeldis

Loe vanasõnad ja vasta küsimustele.

Töö kiidab tegijat.

- **Mis** kiidab tegijat?
- **Mida teeb** töö?

Vanasõna ei valeta.

- **Mis** ei valeta?
- **Mida** vanasõna **ei tee**?

Virga poole vaatab igäüks, laisa poole ei vaata keegi.

- **Kes** vaatab virga poole?
- **Kes** ei vaata laisa poole?
- **Mida teeb** igäüks virka nähes?
- **Mida** keegi **ei tee** laiska nähes?

Aruta õpetajaga antud vanasõnade tähendust.

Lause pealiikmed on **alus** ja **öeldis**.

- **Alus** väljendab lauses **tegijat** (*vanasõna, töö, igaüks, keegi*). Alus vastab küsimustele **kes? mis?**
- **Öeldis** väljendab **tegevust** või **olemist** (*ei valeta, kiidab, vaatab, ei vaata*). Öeldiseks on enamasti tegusõna pöördeline vorm. Öeldis vastab küsimusele **mida teeb?, mida ei tee?, mida tegi?, mida on teinud?** jne.

228. Jooni lausetes alused (ühe joonega) ja öeldised (kahe joonega).

Hunt

1. Hundi pesa asub tavaliselt vanas rebaseurus.
2. Seda pesa on laiendanud hallivati-mees vastavalt oma mõõtmetele.
3. Kriimsilma pesa sissekäigu kõrgus on laiusest suurem.
4. Võsaviile ei kaeva oma pesa alati maa alla.
5. Mõnikord sünnitab laanepeni pojad maapinnale kaevatud süvendisse.
6. Metsakutsu uriin ja väljaheidet väetavad taimestikku.
7. Susi pesa läheduses kasvavad taimed eriti lopsakalt.

- Milliste sõnadega on harjutuses hunti nimetatud?

Lauses võivad öeldised esineda

- **sõnade ühenditena** (*võib lahkuda, peame töötama, hakkasid sööma, jääb magama, panin keema, kirjutas alla, viskame ära*) või
- **kindlaks kujunenud väljenditena** (*tegid sääred, teritas kõrvu*).

229. Loe laused. Jooni lauses alused ja öeldised. Kirjuta need harjutuse lõpus joonele välja.

Näide. Peale viiendat tundi võivad õpilased täna koju minna.

1. Teismelised tütarlapsed kihistasid garderoobis vaikselt naerda.
2. Mehed hakkasid tasapisi ennast bussi peale sättima.
3. Ema pani õhtusöögi jaoks kartulid pliidile keema.
4. Halva ilma tõttu läks planeeritud üritus vett vedama.
5. Näljane noormees pistis kogu allesjäänud kartulisalati korruga nahka.
6. Lapsed raiskasid reisir ära kõik oma taskuraha.
7. Jõulude ajal armastavad eestlased ülearu palju süüa.
8. Peale rasket tööpäeva jäid noored mehed kiiresti magama.
9. Tiia laskis ateljees endale uue kevadmantli õmmelda.

õpilased võivad minna,

.....

.....

.....

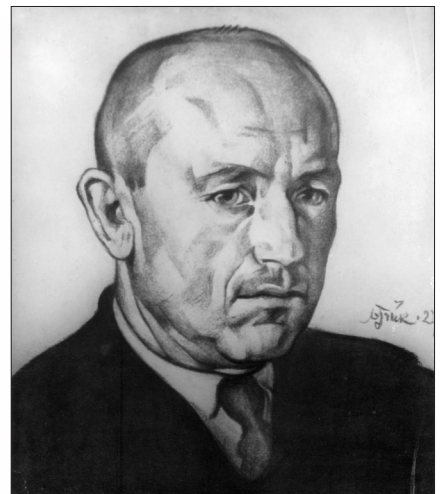
.....

230. Loe tekst. Jooni tekstis alused ja öeldised.

Anton Hansen, kirjanikunimega A. H. Tammsaare, sündis 1878. aastal Albu vallas Järvamaal.

A. H. Tammsaare on kõige loetum eesti kirjanik.

Anton Hansen õppis enne kooli omal käel lugema. Kooli läks poiss 8-aastaselt. Väike-Maarja kihelkonnakoolis hakkas andekas noormees luuletusi kirjutama. Gümnaasiumi lõpetas tulevane sulemees Tartus. Ülikool jäi noorel sõnameistril raske haiguse tõttu pooleli.

A. H. Tammsaare on avaldanud kunstmuinasjutte, lühipalasisid, näidendeid, artikleid. Tema tippteoseks on 5- köiteline romaan „Tõde ja õigus“. Selles romaanis käsitleb kirjanik Eesti ühiskonnale iseloomulikke arengusuundi XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses.

Armastatud sõnakunstnik suri 1940. aastal.

Pane tähele!

Pane tähele, miks kasutatakse kõnes piltlikke väljendeid!

Piltlikud väljendid (kõnekäänud) ilmestavad meie kirja- ja kõnekeelt.

Nendel väljenditel on kindel tähendus.

Piltlik väljend

- viltu vaatama
- käsi lööma
- kaasa lööma
- pilvedes hõljuma
- punkti panema
- sõna murdma
- sildu põletama
- ust näitama
- ei löö risti ette
- nupp nokib
- eile sündinud
- jänni jääma
- nässu minema

Tähendus

- halvasti suhtuma
- milleski kokku leppima
- kaasa aitama, tegevuses osalema
- unistustes elama, unistama
- midagi lõpetama
- lubadusest taganema
- suhteid lõpetama
- minema ajama
- liiga julgelt tegutsema
- kiiresti taipama
- eluvõõralt käituma
- halba olukorda sattuma, toime mitte tulema
- ebaõnnestuma

231. A. Loe laused. Tõmba alusele üks ja öeldisele kaks joont alla.

B. Vali tumedalt trükitud piltlikele väljenditele sobiv vaste.

Sõnade järjekord ja vormid võivad muutuda. Kirjuta laused vihikusse.

1. Ettevõtete juhid **lõid käed** edasiste plaanide osas.
2. Mõned inimesed **hõljuvad pilvedes**.
3. Ootamatult **jäid poisid jänni** ülesande lahendamisega.

4. Vihane ülemus **näitas** töölisele **ust**.
5. See noormees **ei murra** kunagi **oma sõna**.
6. Kooli parima sportlase esinemine **läks** seekord **nässu**.
7. Mardil **nupp nokib**.
8. 9. klass **lööb kaasa** sõbrapäeva peo organiseerimistöös.

232. A. Moodusta sõnaühendeid.

B. Moodusta sõnaühenditega laused. Kirjuta laused vihikusse.

	<i>mida?</i>	
1) üles võtma	<i>kust?</i>	
	<i>millal?</i>	
	<i>kellele?</i>	
2) külge lööma	<i>kus?</i>	
	<i>millal?</i>	
	<i>kelle peale?</i>	
3) viha kandma	<i>mis põhjusel?</i>	
	<i>mis ajast?</i>	
	<i>mida?</i>	
4) paika panema	<i>millal?</i>	
	<i>kellega?</i>	
	<i>kellele?</i>	
5) silma tegema	<i>millal?</i>	
	<i>kus?</i>	

C. Jooni vihikusse kirjutatud lausetes alused ja öeldised.

Isikuline ja umbisikuline tegumood

Loe laused ja selgitused.

Eestis töötab ülevabariigiline usaldustelefon lühinumbril 126. Rohkem infot usaldustelefoni kohta saad Sa aadressilt www.usaldus.ee.

Kirjas on öeldis (töötab, saad) ja alus (usaldustelefon, Sa). Need laused on **isikulises tegumoes – tegija on teada, on lauses märgitud.**

Usaldustelefon loodi selleks, et osutada vältimatut psühholoogilist abi telefoni teel. Usaldustelefonile helistatakse siis, kui tuntakse vajadust psühholoogilise abi, toetamise või nõustamise järele.

Lauses on öeldis, mis näitab tegevust (loodi, helistatakse, tuntakse), kuid pole märgitud tegijat, lauses puudub alus (pole teada, kes lõi usaldustelefoni, kes helistab usaldustelefonile, kes tunneb vajadust abi järele). Need laused on **umbisikulises tegumoes – tegevus on teada, kuid tegijaid pole väljendatud.**

- Lause, milles on väljendatud tegija, on **isikulises tegumoes.**
- Lause, milles ei ole tegijat väljendatud, on **umbisikulises tegumoes.**

233. A. Loe laused. Jooni lausetes alused ja öeldised.

B. Ringita numbrid lausete ees, milles pole väljendatud tegijat (umbisikulised laused).

1. Tuhandeid aastaid tagasi, kui polnud veel külasid ega linnu, elasid inimesed keset metsi, veekogude ääres või mägedes.
2. Käidi jahil, püüti kala ning korjati marju, pähkleid ja seeni.
3. Siis õppis inimene põllul vilja kasvatama.
4. Jahiretkedel hakkas abiks käima koer, inimene õppis hobusega ratsutama ning lehma, sigu ja lambaid pidama.

5. Söödi õunu puust ja porgandeid maast ning joodi sooja lehmapiima.
6. Taimede ja loomade bakterid kandusid inimesele ja inimene harjus nendega.
7. Et tol ajal polnud külmkappe ja sööki oli napilt, polnud toit vahel nii kvaliteetne kui praegu.
8. Nüüd ostetakse sügavkülmutatud liha, pakipiima ja kilesse pakitud juustu.
9. Toitu hoitakse külmkapis.
10. Toit on turvaline, kuid selles toidus on palju vähem mitmesuguseid inimesele vajalikke baktereid kui ennemuiste.

P. Huovinen “Taibupõnn bakterite maailmas” põhjal

Kontrolli. Umbisikulises tegumoes on 4 lauset.

Umbisikulise tegumoe tunnus

Olevikus

mida tehakse?

helistatakse

mõeldakse

juuakse

Lihtminevikus

mida tehti?

helistati

mõeldi

234. Moodusta umbisikulise tegumoe oleviku ja lihtmineviku vormid sarnasuse alusel. Eralda *ma*-tegevusnimes sõnatüvi. Eralda umbisikulise tegumoe tunnus. Pane tähele õigekirja.

Isikuline tegumood	Umbisikuline tegumood	
<i>ma</i> -tegevusnimi <i>Mida tegema?</i>	Olevik <i>Mida tehakse?</i>	Lihtminevik <i>Mida tehti?</i>
1) luuleta/ <i>ma</i>	<i>luuleta/takse</i>	<i>luuleta/ti</i>
2) valama		
3) muutuma		

4) pidama	<i>peel/takse</i>	<i>peel/ti</i>
5) vedama		
6) püüdma		
7) tooma	<i>tuu/akse</i>	<i>too/di</i>
8) müüma		
9) sööma		
10) nägema	<i>näh/akse</i>	<i>näh/ti</i>
11) tegema		
12) kandma	<i>kan/takse</i>	<i>kan/ti</i>
13) andma		
14) tundma		
15) tõmbama	<i>tõmma/takse</i>	<i>tõmma/ti</i>
16) hindama		
17) lendama		
18) kütma	<i>köe/takse</i>	<i>köe/ti</i>
19) jätma		
20) lugema		
21) seadma	<i>sea/takse</i>	<i>sea/ti</i>
22) teadma		
23) hoidma		
24) võitma	<i>võide/takse</i>	<i>võide/ti</i>
25) saatma		
26) lootma		

27) õppima	<i>õpi/takse</i>	<i>õpi/ti</i>
28) hakkima		
29) sättima		
30) veenma	<i>veen/dakse</i>	<i>veen/di</i>
31) naerma		
32) laulma		
33) vestlema	<i>vestel/dakse</i>	<i>vestel/di</i>
34) *kõnelema		
35) jooksuma	<i>joos/takse</i>	<i>joos/ti</i>
36) laskma		
37) käskima		
38) õmblema	<i>õmmel/dakse</i>	<i>õmmel/di</i>
39) *mõtlemata		
40) *ütlemata		
41) tulema	<i>tull/akse</i>	<i>tul/di</i>
42) minema		
43) panema		

Mõlemad vormid on õiged: * *kõneletakse* ja *kõneldakse*

* *üteldakse* ja *öeldakse*

* *mõteldakse* ja *mõeldakse*

Pane tähele!

Pane tähele umbisikulise tegumoe tunnuse õigekirja!

Kui **sõnatüvi lõpeb l, r, või n** tähega (*veen/ma, naer/ma, laul/ma*),

siis on **umbisikulise tegumoe tunnuseks olevikus -dakse** ja **lihtminevikus -di** (*veendakse, naerdakse, lauldi*).

235. Kirjuta lünka -dakse või -takse.

Kui kahtled õigekirjas, siis häälda võrdlevalt (saadakse – saatakse).

1. 20. augustil, kui on Eesti taasiseseisvumise päev, heisa..... kõikjal riigilipud.
2. Mõnes peres veede..... ülemäära palju aega teleri ees.
3. Rahvusparkides kaits..... kultuurivara ja maastikku.
4. Kohtumisel lastevanematega vestel..... koolilõpetajate edasiõppimisvõimalustest.
5. Talirukis külva..... maha juba sügisel.
6. Mõnikord sõnel..... täiesti tühiste asjade pärast.
7. Toiduainetööstuses kasuta..... säilitusaineid ja toiduvärve.
8. Homme või..... tulla kontrollima meie klassiruumi puhtust ja korda.
9. Pronks saa..... vase ja tina sulamist.

Kontrolli. Jooni sõnad, milles umbisikulise tegumoe tunnuseks on -dakse.
(4 sõna)

236. Kirjuta sulgudes antud tegusõna lünka umbisikulise tegumoe lihtmineviku vormis (mida tehti?).

Trükikunsti ajaloost

Keskajal ...*kirjutati*... pärgamendile, mis on eriliselt valgeks pargitud vasika- või kitsenahk. (*kirjutama*)

1. Pärgament oli väga kallis, seepärast kirjutada võimalikult tihedalt. (*püüdma*)
2. Vahel pärgamendilt vana tekst maha ja asemele uus tekst. (*pesema, kirjutama*)

3. Hiinas juba vanal ajal valmistada paberit, mis oli pärgamendist palju odavam kirjutusmaterjal. (*oskama*)
4. Euroopas paberit esialgu linastest kaltsudest. (*valmistama*)
5. Kaltsud, ja pudrutaoliseks massiks. (*peenestama, leotama, tampima*)
6. See õhukese kihina suurtele sõeltele kuivama. (*laotama*)
7. Kui trükikunst oli veel leiutamata, raamatuid ümber käsitsi. (*kirjutama*)
8. Et raamatute valmistamist kiirendada, kasutama puu-trükki. (*hakkama*)
9. Tihedast puidust siledale lauaticile tähed ja pildid. (*lõikama*)
10. Seejärel lauatic värviga, paberileht lauaticile ja sellest nahkse rulliga üle. (*katma, asetama, tõmbama*)
11. Ühe sellise lauakese abil kuni sada tõmmist, kuid siis oli puit kulunud ja lauake tuli ära visata. (*tegema*)
12. Siis välja viis, kuidas kiiremini ja odavamalt trükkida. (*mõtleva*)
13. Johann Gutenberg ehitas esimese trükipressi, millel 1452. aastal Piibel. (*trükkima*)

H. Palamets "Lugusid Eesti keskajast" põhjal

Kontrolli. Kirjuta harjutusest välja tegusõna, milles umbisikulise tegumoe lihtmineviku tunnuseks on *-di* (1 sõna).

237. Loe lause. Otsusta lause põhjal, kas kirjutad lünka umbisikulise tegumoe oleviku (*mida tehakse?*) või mineviku (*mida tehti?*) vormi.

1. Kas teie koolis praegu..... ladina keelt? (*õpetama*)
2. Mida teile eelmises loodusõpetuse tunnis? (*rääkima*)
3. Milleks vanasti seda imelikku riistapuud? (*kasutama*)
4. Kuhu sõpradega homme peale koolipäeva lõppu? (*minema*)
5. Mis eesmärgil tänapäeval vastsündinud imikuid? (*vaktsineerima*)
6. Üle-elmisel nädalal, et kevadel minnakse ekskursioonile Leetu. (*otsustama*)
7. Emadepäeva alati maikuu teisel pühapäeval. (*tähistama*)
8. Vanasti ilma loodusmärkide, mitte kõrgtehnoloogiliste masinate abil. (*ennustama*)
9. Katkiläinud kanalisatsioonitoru parandama homme hommikul. (*tulema*)

Kontrolli. Ringita minevikuvormis laused. (4 lauset).

238. Loe tekst. Jooni tekstis öeldised. Kirjuta tekst vihikusse lihtminevikus.

Lihavõttepühade toidulauast

1. Lihavõttepühadega pühitsetakse vastlate ajal alanud paastuaja lõppu.
2. Lihavõttepühi tähistatakse tavapärasest rikkalikuma toidulauaga.
3. Pühade hommikul värvitakse mune.
4. Munad pannakse lauale suure kausi või vaagnaga.
5. Teinekord kaunistatakse munakaussi urva- või pohlaokstega.
6. Mõnes peres korraldatakse munakoksimise võistlusi.
7. Lihavõttepühade ajal valmistatakse traditsiooniliselt kohupiimatoite.

Tingiv kõneviis

Loe lause ja vasta küsimustele.

Jaagup võtaks endale koera, kui teised pereliikmed oleksid sellega nõus.

tingimus

- Mis tingimusel võtaks Jaagup endale koera?
- Mida teeks Jaagup, kui teised pereliikmed seda lubaksid?
- Nimeta öeldised antud lauses.

- Tegusõna **tingivat kõneviisi kasutatakse siis**, kui väljendatakse tegevuse toimumist mingil **tingimusel**.
- Tingivas kõneviisis on tegusõna tunnuseks **-ks, -ksi** (võtaks, oleksid).

Ma läheksin kinno, kui mul oleks aega.

tingimus

Kui mul oleks aega, siis ma läheksin kinno.

tingimus

Jälgi tegusõna pööramist oleviku tingivas kõneviisis.

AINSUS

1. Mida ma teeksin? **ma sooviksin**
2. Mida sa teeksid? **sa sooviksid**
3. Mida ta teeks? **ta sooviks**

MITMUS

1. Mida me teeksime? **me sooviksime**
2. Mida te teeksite? **te sooviksite**
3. Mida nad teeksid? **nad sooviksid**

- Moodusta algvorm pöördevormis tegusõnast.
- Nimeta sõnatüvi.
- Mille lisame sõnatüvele?
- Mis on sõnavormi lõpus?
- Millisel pöördel puudub lõpp?

239. Pööra tegusõna *lobisema* oleviku tingivas kõneviisis.
Eralda tingiva kõneviisi tunnus ja pöörde lõpp.

ma me
sa te
ta nad

240. A. Lõpeta lause. Kasuta tegusõna tingivas kõneviisis.

Näide. Ma läheksin õhtul jõusaali, kui *sina tuleksid minuga kaasa.*

1. Triin reisiks palju rohkem, kui

2. Martin ja Mati aitaksid remonti teha, kui

3. Mina ja Kalmer valmistaksime õhtusöögi, kui

4. Sina ja Riin esineksite jõulupeol, kui

5. Sa suudaksid palju enam, kui

B. Vaheta osalused nii, et mõte ei muutu. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. *Kui sina tuleksid minuga kaasa, siis läheksin õhtul jõusaali.*

Pane tähele!

Pane tähele eitava kõne moodustamist tingivas kõneviisis!

Eitavas kõnes tegusõna tingivas kõneviisis ei muutu.

AINSUS

1. Ma ei teeks
2. Sa ei teeks
3. Ta ei teeks

MITMUS

1. Me ei teeks
2. Te ei teeks
3. Nad ei teeks

241. A. Kirjuta sulgudes olev tegusõna tingiva kõneviisi olevikus.

Näide. Kui mul (*olema*) **oleks** palju raha, siis ma (*minema*) **läheksin**
ümberruugimareisile.

1. Kui sa (*tulema*) mulle külla, siis ma (*näitama*)
..... sulle uut arvutimängu.
2. Kui me tööd varem (*alustama*), siis ka (*lõpetama*)
..... varem.
3. Sinu õpitudmused (*olema*) paremad, kui sa rohkem aega
õppimisele (*pühendama*)
4. Kui sa (*tahtma*), siis ma (*saama*)
..... sind matemaatika õppimisel aidata.
5. Noor pere (*ehitama*) maja, kui pank neile selle jaoks
laenu (*andma*)

B. Pane A osa lausetes tegusõnad eitavasse kõnesse. Aruta koos õpetajaga,
kuidas lause tähendus muutub.

Näide. **Kui mul ei oleks palju raha, siis ma ei läheks ümberruugimareisile.**.....

C. Kirjuta eitavas kõnes laused vihikusse.

242. A. Kirjuta lausele erinevad lõpud.

1. Kui sa sooviksid, siis
.....

2. Kui ma oskaksin võõraid keeli, siis

3. Kui me õpiksime usinamalt, siis

B. Kirjuta lausele erinevad algused.

4.

....., kui nad oleksid rohkem trenni teinud.

5.

....., kui te poleks varem lahkunud.

6.

....., kui te oleksite kindaid-salle kandnud.

Pane tähele!

Pane tähele, mida väljendatakse veel tingivas kõneviisis.

Tingivas kõneviisis väljendame **viisakat käsku, soovi, palvet:**

1. Ma **paluksin** arvet.
2. Ma **võtaksin** tassi kohvi ja ühe saiakese.
3. Me **sooviksime** tellida taksot.
4. Kas Sa **aitaksid** mind natukene?
5. Kas Te **ulataksite** mulle soola?
6. Kas Te **aitaksite** mind selle dokumendi täitmisel?
7. Kas Te **ütleksite**, kuhu poole jääb raekoda?

243. Loe tekst. Otsusta teksti põhjal, kuidas väljendada viisakat pöördumist. Kirjuta viisakas pöördumine.

Sa oled restoranis lõpetanud söömise, oled tänanud teenindajat ja soovid maksta arvet. Sa ütled ettekandjale: „*Ma sooviksin arvet.*“.....

1. Sa oled postkontoris ja soovid teenindaja abi postiindeksi leidmisel. Sa küsid postitöötajalt: „Kas“
.....“
2. Sa oled pangas ja ei oska täita pangadokumenti. Sa palud telleri abi: „Kas“
.....“
3. Sa oled võõras linnas ja soovid leida lähimat taksopeatust. Sa küsid juhatust juhuslikult möödujalt: „Vabandage, kas“
.....“
4. Sa märkad, et Sulle võõras vanem daam ei tule toime arvuti kasutamisega. Sa soovid teda aidata: „Kas“
.....“
5. Sul ei ole kella, kuid soovid teada kellaega. Sa kõnetad esimest juhuslikku möödujat: „Vabandage, kas“
.....“

Jälgi tegusõna pööramist mineviku tingivas kõneviisis. Lõpeta lause.

AINSUS

1. <i>Mida ma oleksin teinud?</i>	Ma oleksin soovinud (<i>mida?</i>) ...
2. <i>Mida sa oleksid teinud?</i>	Sa oleksid soovinud (<i>mida?</i>) ...
3. <i>Mida ta oleks teinud?</i>	Ta oleks soovinud (<i>mida?</i>) ...

MITMUS

1. *Mida me oleksime teinud?* Me **oleksime soovinud** (*mida?*) ...
2. *Mida te oleksite teinud?* Te **oleksite soovinud** (*mida?*) ...
3. *Mida nad oleksid teinud?* Nad **oleksid soovinud** (*mida?*) ...

244. Loe osalaused. Jooni alus ja öeldis. Mõtle lausele lõpp.
Kirjuta see punktiirile.

1. Me oleksime ostnud suurema korteri, kui

.....

Kui meil oleks olnud rohkem raha, siis

.....

2. Oleksime toa ära koristanud, kui

.....

Kui meil oleks selleks aega jäänud, siis

.....

3. Nad ei oleks sattunud nii suurtesse võlgadesse, kui

.....

Kui nad oleksid kokkuhoidlikumalt elanud, siis

.....

4. Nad oleksid tülli läinud, kui

.....

Kui nad ei oleks suutnud säilitada rahu, siis

.....

5. Saaksime võistlusel parema koha, kui

.....

Kui treeniksime rohkem, siis

.....

245. A. Loe laused. Märki lausetes alus ja öeldis. Kirjuta lause lõppu, kas lause väljendab olevikku (o) või minevikku (m). Vaheta lauseosad ära nii, et mõte jääks samaks.

B. Kirjuta kasti kindlas kõneviisis, mis tegevus või olukord eelneb (1.), mis järgneb (2.).

Näide. Ta oleks mulle külla tulnud, kui ta ei oleks haigeks jäänud. (m)
Kui ta ei oleks haigeks jäänud, siis oleks ta mulle külla tulnud.

1. <i>Ta jäi haigeks.</i>   2. <i>Ta ei tulnud mulle külla.</i>

1. Kui sa suhtleksid viisakamalt, siis oleks sul rohkem sõpru. (.....)

Sul oleks rohkem, kui

1.   2.

2. Kui me oleksime käinud sagedamini trennis, oleksid meie sportlikud tulemused olnud paremad. (.....)

Meie sportlikud,
kui

1.   2.

3. Tema hinded oleksid palju paremad, kui ta viitsiks natukene rohkem pingutada. (.....)

Kui ta,
siis

1.

2.

4. Kui nad viibiksid rohkem värskes õhus, siis poleks nad nii kahvatud. (.....)

.....

.....

1.

2.

5. Teil oleks hommikul olnud kergem tõusta, kui te oleksite õhtul läinud varem magama. (.....)

.....

.....

1.

2.

6. Kui Malle oleks kodust viis minutit varem väljunud, poleks ta bussist maha jäänud. (.....)

.....

.....

1.

2.

Kaudne kõneviis

Loe tekst ja vasta küsimustele.

Anne oli eelmisel päeval kohtunud Ingaga, kes rääkis talle oma plaanidest. Anne rääkis edasi Mariale: „Inga lõpetab kevadel kutsekooli ja plaanib peale lõpetamist minna tööle välismaale. Tal on kõik paberid juba korda aetud.“

Maria rääkis Annelt kuulnud juttu Sandrale: „Inga lõpetavat kevadel kutsekooli ja plaanivat peale lõpetamist minna tööle välismaale. Tal olevat kõik paberid juba korda aetud.“

Inga räägib oma plaanidest Annele ⇔

⇔ Anne räägib Inga plaanidest Mariale ⇔

⇔ Maria räägib juttu edasi Sandrale.

- Kes teab kindlalt, mida Inga plaanib teha (räägib kindlas kõneviisis)?
- Mis sõnadega räägib Anne Inga plaanidest Mariale?
- Mis sõnadega räägib Maria edasi Sandrale juttu, mida ta kuulis Annelt?

Pane tähele!

Inga rääkis oma plaanidest Annele. Anne teab Inga plaane.

Anne räägib neist Mariale. Maria räägib Anne käest kuulnud juttu Sandrale.

Maria kasutab kaudset kõneviisi.

- **Kaudset kõneviisi** kasutame siis, kui
 - me pole kindlad nimetatud sündmuse või tegevuse toimumises;
 - anneme edasi kontrollimata infot (väljendame kaudset väidet).
- Kaudse kõneviisi tunnus on **-vat** (lõpetavat, plaanivat, olevat korda aetud).

Pane tähele ja jäta meelde!

Jälgi tegusõna pööramist kaudses kõneviisis.

	Olevik		Minevik	
	Jaatav kõne	Eitav kõne	Jaatav kõne	Eitav kõne
mina	võitlevat	ei võitlevat	olevat võidelnud	ei olevat võidelnud
sina	võitlevat	ei võitlevat	olevat võidelnud	ei olevat võidelnud
tema	võitlevat	ei võitlevat	olevat võidelnud	ei olevat võidelnud
meie	võitlevat	ei võitlevat	olevat võidelnud	ei olevat võidelnud
teie	võitlevat	ei võitlevat	olevat võidelnud	ei olevat võidelnud
nemad	võitlevat	ei võitlevat	olevat võidelnud	ei olevat võidelnud

Loe sõnavormid. Pane tähele, kuidas moodustatakse tegusõna kaudse kõneviisi vormid olevikus. Lõpeta laused.

1) võitle/ma – võitle/vat	6) õmble/ma – ei õmble/vat
2) taht/ma – taht/vat	7) tege/ma – ei tege/vat
3) ole/ma – ole/vat	8) tegele/ma – ei tegele/vat
4) ela/ma – ela/vat	9) näge/ma – ei näge/vat
5) mine/ma – mine/vat	10) murd/ma – ei murd/vat

1. Tegusõna kaudse kõneviisi vorm olevikus moodustatakse tegusõna

(*mis vormist?*)

2. Sõnatüvele lisatakse

3. Kaudse kõneviisi eitav kõne moodustatakse sõna abil.

246. Pane sõnaühend kaudsesse kõneviisi. Täienda sõnaühendit.

Jaatav kõne

(*mida tegevat?*)

Näide: õpib hästi

õppivat hästi..... (*mida?*) **matemaatikat**.....

1) tantsivad rahvatantsu (*mis ajast?*)

2) käite jooksmas (*kus?*)

3) kardate ämblikuid (*kuidas?*)

4) töötate ehitusel (*mis ajani?*)

Eitav kõne

(mida ei tegevat?)

Näide: ei mängi palli

ei mängivat palli (kuidas?) *hästi*

1) ei mõtle enda tulevikule

..... (kui tihti?)

2) ei taha magusat süüa

..... (millal?)

3) ei tee teistega koostööd

..... (kus?)

4) ei räägi endast midagi

..... (kellele?)

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas moodustatakse minevikuvormid kaudses kõneviisis.

Jaatav kõne		Eitav kõne	
Olevik	Minevik	Olevik	Minevik
võitlevat	ole/vat võidel/nud	ei õmblevat	ei ole/vat õmmel/nud
tahtvat	ole/vat taht/nud	ei tegevat	ei ole/vat tei/nud
olevat	ole/vat ol/nud	ei murdvat	ei ole/vat murd/nud
minevat	ole/vat läi/nud	ei nägevat	ei ole/vat näi/nud
elavat	ole/vat ela/nud	ei tegelevat	ei ole/vat tegele/nud

247. Pööra tegusõna harjutama.

Olevik (jaatav)

Mida tegevat?

ma

sa

ta

me

te

nad

Olevik (eitav)

Mida ei tegevat?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Minevik (jaatav)

Mida olevat teinud?

Minevik (eitav)

Mida ei olevat teinud?

ma
sa
ta
me
te
nad

248. A. Loe lause. Lisa lünka sobiv tegusõna oleviku või mineviku vormis jaatavas kõnes.

1. Kuulsin, et Jarek praegu Tallinnas.
2. Karli vana-vanaisa Vabadussõjas.
3. Kuuldavasti lõpuklasside õpilased kevadel rattamatkale.
4. Noorpõlves Mari ema arstiks õppida, aga temast sai hoopis raamatupidaja.

B. Lisa lünka sobiv tegusõna oleviku või mineviku vormis eitavas kõnes.

1. Keegi, kuidas uksepiit purunes.
2. Kuuldavasti Tiina spordiga enam tipptasemel.
3. Kuulsin, et keegi kodust õppetükki täiesti õigesti.
4. Trennikaaslased rääkisid minu sõbrale, et Mart
..... jalaluud, vaid hoopis käeluu.

249. Loe tekst. Jooni tekstis tegusõna kaudse kõneviisi vormid.

Lugu sellest, miks naisterahval käed-jalad alati tööd täis on

Kui olin väike poiss, siis kuulsin vanaisalt toredat lugu sellest, miks naisterahvastel ühtepuhku käed-jalad tööd täis on. Vanaisa oli seda lugu kuulnud oma isalt – minu vanavanaisalt.

Leib olevat vanal ajal öelnud piigale: „Söö mind üksainus kord aastas!”

„Ma ei jõuaks siis tööd ära teha,” olevat tüdruk vastanud.

„Noh, mugi mind siis üks kord nädalas,” olevat käskinud leib.

„Ka siis ei jõua ma tööd ära teha,” olevat tüdruk kostnud.

„Mälu siis üks kord päevas,” olevat leib soovitanud.

„Ikka ei suudaks ma kogu tööd ära teha,” olevat piiga lausunud.

„Noh, õgi siis päev läbi ja tööst ning talitusest ärgu tulgu sul majas iialgi puudu,” olevat leib seejärel sõnanud.

Sestsaadik seisvat naisterahval alati leivapuru suus ja tööd ning talitusi ei puuduvat tal iialgi.

Saarde kihelkonnast,
T. Öunapuu “Sõnavorm ja kõne. 7. klassi eesti keele õpik” põhjal

Kontrolli.

- Kirjuta välja kõik mineviku umbkaudses vormis tegusõnad (7 sõna).

olevat öelnud,

Mida väljendavad tekstist välja kirjutatud minevikuvormis tegusõnad?

- Kirjuta välja kõik oleviku umbkaudses vormis tegusõnad (2 sõna).

Jäta meelde!

Väljendid **kuuldavasti, kuulu järgi, nagu kuulda, levis kuuldus, väidetavasti** viitavad, et edasi antakse kontrollimata infot (väljendatakse kaudset väidet).

250. Loe laused. Jooni lausetes tegusõnad. Moodusta laused, mis väljendavad kaudset väidet. Vajadusel muuda lausetes sõnade järjekorda.

Näide. Väike pikkade patsidega tüdruk mängis hoovis koos sõbraga.

..... *Keegi rääkis, et väike pikkade patsidega tüdruk olevat mänginud*
..... *hoovis koos sõbraga.*

1. Üheksanda klassi poiss Martin oskab suurepäraselt ujuda.

Kuuldavasti
.....

2. Õpilastele on matemaatika raske õppeaine.

Kuulu järgi
.....

3. Lobisemishimuline Jaanika ei suutnud saladust hoida.

Kaja sõbranna kuulis oma tuttavalt, et
.....

4. Eesti keele grammatika on võrreldes teiste keelte grammatikaga üsna keeruline.

Räägitakse, et
.....

5. Õpetajad laulsid peol kooli hümnit.

Nagu kuulda,
.....

6. Kuldar ei sõida võistlustele.

Kuskilt levis kuuldus, et
.....

7. Kaidro ei olnud varem välismaal käinud.

Väidetavasti
.....

251. Loe laused. Jooni lausetes tegusõnad. Lõpeta alustatud lause eelnevat teksti arvestades kaudses kõneviisis. Jälgi ajavorme.

Näide. Jaan on kuulnud, et Pika Hermannini torni hakati ehitama juba 14. sajandil. Oma praeguse kuju sai torn 15. sajandi lõpus.
Jaan rääkis sellest teistele:

„*Pika Hermannini torni olevat hakatud ehitama juba 14. sajandil.*.....
.....*Oma praeguse kuju olevat torn saanud 15. sajandi lõpus.*.....“

1. Kalev on kuskilt kuulnud, et Tallinn saab juba 14. sajandist alates joogi- ja tarbevee Ülemiste järvest. Kalev rääkis seda oma sõbrale:

„.....
.....“

2. Paul on kuulnud, et Tallinna loomaiaia sümboliks on ilvesepoeg Illu. Ilvesepoja tõid 1937. aastal kingitusena Soomest kaasa Eesti sportlased. Paul rääkis oma vanematele:

„.....
.....
.....“

3. Silverile meeldib väga Tallinnas Vabaduse väljak. Silver on kuulnud, et kuni 1910. aastani kandis see hoopis Heinaturu nime. Oma kodustele jutustas Silver, et

.....
.....

4. Toomasele meeldib Tallinna Raekoja hoone. Poisile meenus kuskilt kuuldu, et Raekoja plats oli linna südameks juba 13. sajandil. Seal asus siis turg.

Toomas rääkis isale ja emale, et

.....
.....

5. Silja on kuskilt kuulnud, et maja, kus töötavad Eesti valitsuse liikmed, sai nime Hiiumaa mõisniku Jakob Pontus Stenbocki järgi. Eluõpetuse tunnis meenutati Tallinna ekskursioonil nähtut ja kuuldot. Silja rääkis:

.....
.....
.....“

Käskiv kõneviis

Loe laused. Jälgi käskiva kõneviisi tunnuseid.

Käsk, palve

Ta **mõelgu** enne, kui midagi ütleb!

Rääkigem ikka tõtt!

Las nad **selgitavad**, miks nii juhtus!

Palun tulge minu sünnipäevale!

Palun **helistage** mulle!

Keeld

Ära torma!

Ärge püüdke teist eksitada!

Ärgu nad **andku** veel alla!

Ärgem tehkem neist välja!

Käsu, palve, keelu, hüüu väljendamiseks kasutame käskivat kõneviisi.

- Käskiva kõneviisi tunnuseks on
 - **-ke** (püüdke), **-ge** (helistage),
 - **-ku** (andku), **-gu** (mõelgu),
 - **-gem** (rääkigem), **-kem** (tehkem) või
 - **lõputa variant** (torma).
- Käskivas kõneviisis lause lõpeb hüüu-märgiga (!).

Palve väljendamine	Käsu ja lubamise väljendamine	Keelu väljendamine
Palun ulata leiba! Palun lubage välja! Palun tulge sünnipäevale!	Las nad selgitavad! Las teeb! Las võtab! Las mõtleb!	Ära tee! Ärge lubage! Ärgu loobugu! Ärgem kurjustagem!

Pane tähele!

Käskiva kõneviisi vormid moodustatakse *da*-tegevusnime järgi. Jälgi tegusõna käskiva kõneviisi vormide moodustamist. Täida lünktekst tabeli all.

Sõna algvorm <i>Mida tegema?</i>	<i>da</i> -tegevusnimi <i>Mida teha?</i>	Käskiv kõneviis		
		ainsuse 3. pööre (<i>mida ta</i> tehku?)	mitmuse 2. pööre (<i>mida te</i> tehku?)	mitmuse 3. pööre (<i>mida nad</i> tehku?)
elama	ela/ da	ta elag u	te elag e	nad elag u
jooma	juu/ a	ta joog u	te joog e	nad joog u
hakkama	haka/ ta	ta hakak u	te hakak e	nad hakak u
viskama	visa/ ta	ta visak u	te visak e	nad visak u

- Kui *da*-tegevusnime lõpus on **-da** või on *da*-tegevusnimi **lõputa**, siis käskiva kõneviisi tunnuseks on
- Kui *da*-tegevusnime lõpus on **-ta**, siis käskiva kõneviisi tunnuseks on

252. A. Täida tabel. Moodusta sõna algvormist *da*-tegevusnimi.

B. Vali käskiva kõneviisi tunnus (**-gu**, **-ku**, **-ge**, **-ke**).

Kirjuta tegusõna käskivas kõneviisis.

	Sõna algvorm	<i>da</i> -tegevusnimi	Sõnavorm käskivas kõneviisis
1.	laulma	<i>laul/da</i>	<i>Te laulge!</i>
2.	lehitsema		Te
3.	kokkama		Nad

4.	mõtisklema		Ta
5.	vabandama		Te
6.	targutama		Ta
7.	suigutama		Nad
8.	õmblema		Ta
9.	märkama		Te

Pane tähele!

Pane tähele ja jäta meelde, kuidas moodustame käskiva kõneviisi vormid ainsuse 2. pöördes.

<i>ma</i> -tegevusnimi	<i>Mida ma teen?</i>	<i>Mida sa tehku?</i>
1) lugema	ma loe /n	Sa loe!
2) õppima	ma õpi /n	Sa õpi!
3) õmblema	ma õmble /n	Sa õmble!
4) kuduma	ma koo /n	Sa koo!
5) sõitma	ma sõida /n	Sa sõida!
6) leidma	ma leia /n	Sa leia!

253. Kirjuta retsept ümber nii, et tegusõnad sulgudes oleksid käskiva kõneviisi oleviku ainsuse teises pöördes (*mida tee?*).

Kaerakile

Valmistamiseks on vaja: 250 g kaerajahu või kaerahelbeid, 1 l vett, 30 g võid, 1 sl suhkrut ja soola.

Sa (*valama*) kaerajahule või kaerahelvestele leige vesi. (*Segama*) puulusikaga hästi läbi ja (*panema*) sooja kohta hapnema. 1-2 päeva pärast, kui segu on hapu, (*kurnama*) see läbi sõela, (*lisama*) vajaduse korral natuke vett, (*valama*) saadud jahune vedelik keedunõusse ja (*keetma*) pidevalt segades, kuni see muutub paksemaks kiletaoliseks pudruks. Seejärel (*maitsestama*) soola, suhkrut ja võiga. (*Sööma*) kuumalt või ja piimaga.

“Väärt Eesti toidud”, Tallinn 2006 põhjal

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas valitakse käskiva kõneviisi tunnus.

Tegusõna tüvi Mida tege/ma?	da-tegevusnimi Mida teha?	Käskiva kõneviisi tunnus
tüve lõpus -d või -t (võit/ma, and/ma)		-ku, -ke (võitku, andke)
tüve lõpus täishäälik või suluta kaashäälik (paiguta/ma, laul/ma, joo/ma)	-da, -a (paiguta/da, laul/da, juu/a)	-gu, -ge (paigutagu, laulge, jooge)
tüve lõpus täishäälik või suluta kaashäälik (hüppa/ma, tõus/ma)	-ta (hüppa/ta, tõus/ta)	-ku, -ke (hüppaku, tõuske)
erand: tege/ma	teh/a	tehke, tehku (h kõrval on alati tugev täht)

254. A. Kirjuta lünka **-gu, -ku, -ge** või **-ke**. Otsustamisel jälgi tegusõna tüve viimast tähte või **da**-tegevusnime tunnust.

1) te min..... koju, 2) nad võt..... dressid kaasa, 3) ta lobise..... natuke vähem, 4) te võrrel..... nurkade suurusi, 5) nad mõõt..... vahemaa ära, 6) ta kiirusta..... bussi peale, 7) nad õppi..... sõnad selgeks, 8) te korra..... reegleid, 9) ta tervita..... esimesena, 10) te aseta..... asjad oma kohale, 11) te haka..... lugema, 12) te sõit..... aeglasemalt, 13) te kujuta..... ette, 14) ta matka..... suvel, 15) ta pes..... käsi, 16) te teh..... kiiremini.

B. Rühmita tegusõnad koos isikuliste asesõnadega käskiva kõneviisi tunnuse alusel.

Ta mida tehku? Nad mida tehku?		Te mida tehke?	
-gu	-ku	-ge	-ke
		<i>te minge</i>	
4 sõnaühendit	4 sõnaühendit	4 sõnaühendit	4 sõnaühendit

255. Kirjuta lünka sobiv käskivas kõneviisis tegusõna.

1. Te tekst lõpuni!
2. Ta pilt valmis!
3. Nad lõunaks supp!
4. Sa televiisorit!
5. Ta kiiremini!
6. Te käed puhtaks!
7. Nad lumesõda!
8. Sa poest leiba!
9. Ta oma tuba!
10. Te pildistajale!

256. Moodusta otsekõnelaused kirjeldatud olukordade jaoks. Kasuta käskivat kõneviisi. Tärniga lausete juures mõtle vastus ise välja.

Näide. Õpetaja palub õpilasi vaikselt töötada.

Õpetaja ütleb: „*Palun töötage vaikselt!*.....“

1. Sa juhataid võõrale teed rongijaama. Selleks tuleb võõral järgmisest tänavast keerata paremale.

Sa ütled: „.....“

2. Sa soovid, et sõber tuleb koos Sinuga kinno.

Sa esitad talle oma soovi: „.....“

3. Ema lubab lapsel õue mängima minna.

Ema ütleb isale: „.....
.....“

4. Katrin soovib, et sõbrannad tuleksid temaga laupäeval peole.

Katrin palub: „.....
.....“

5. Emal on janu ja ta palub sul tuua klaasikese vett.

Ema palub: „.....
.....“

6. Soovid, et sõber selgitaks sulle, kuidas lahendada tekstülesannet.

Sa ütled sõbrale: „.....
.....“

7.* Sa räägid vanematele murelikust sõbrannast, kes ei tea, mida peale
põhikooli lõpetamist edasi minna õppima.

Vanemad annavad nõu: „.....
.....“

8.* Jaagup puudub koolist, kuid te arutate sõpradega, millist laulu võiks
Jaagup konkursil esitada.

Üks sõpradest teeb ettepaneku: „.....
.....“

9.* Te arutate vahetunnis, kuidas ja kus tähistada kevadel kooli lõpetamist.
Arutelu kuuleb pealt VIII klassi juhataja.

Ta annab soovitusi: „.....
.....“

257. Otsusta, kas kirjutad lünka -d või -t. Selleks

- a) moodusta tegusõnast algvorm (*mida tegema?*),
- b) jäta meelde, mis täht on tegusõna tüve lõpus (t või d),
- c) täida lünk.

1. Saa.....ke sõbrad bussile ja jõu.....ke õigeaks ajaks tagasi koju! 2. Nad lei.....ku parim viis ülesande lahendamiseks. 3. Muu.....ke liidetavate järjekorda ja lei.....ke summa. 4. „Kevade“ raamatus käskis pastor: „Kan.....ke hoolet oma hinge eest!“ 5. Pei.....ke endid ära! 6. Sõu.....ke hommikul merele ja püü.....ke meile kala! 7. Hüü.....ku kõvemini, siis nad kuulevad! 8. An.....ku keegi mulle nõu, kuidas on õige toimida! 9. Täi.....ke dokumendid ja esitage need registratuuri. 10. Loo.....ke alati paremat! 11. Palun mur.....ke šokolaad pooleks, siis saab kumbki teist maiustada. 12. An.....ke andeks, et Teid tülitab, aga kas te võiksite öelda, kuhu poole jääb bussijaam? 13. Palun jä.....ke ülariided garderoobi! 14. Hoi.....ku nad alt, mina tulen!

Kontrolli. kirjuta harjutusest välja kõik tegusõnad, milles käskiva kõneviisi tunnuse ees on -d. (11 sõna)

.....

.....

.....

258. A. Loe laused. Jooni lausetes tegusõnad, mis on käskivas kõneviisis.

1. Võistelge vapralt, me hoiame teile pöialt! 2. Seadge endid valmis, varsti lahkume! 3. Oodage palun mind ka! 4. Tõmmake ruloo alla – päike paistab silma! 5. Lahendake ülesanne peast, leidge vastus, panke see paberile kirja ja andke paber mulle! 6. Saatgu info mulle e-posti aadressile! 7. Palun kandge ettemaks arvel näidatud kontole. 8. Tundke endid nagu kodus!

B. Kirjuta joonitud tegusõnad välja. Moodusta tegusõna algvorm ja *da*-tegevusnimi. Algvormis sõnal eralda sõnatüvi. Otsusta, kas sõna on kirjutatud õigesti (+) või valesti (-). Paranda veaga sõnad.

Ära unusta, et

- käskiva kõneviisi tunnuse valime *da*-tegevusnime järgi,

AGA

- kui algvormis tegusõna tüvi lõpeb sulghäälikuga (*k, p, t, g, b, d*), siis on käskiva kõneviisi tunnuseks *-ku* või *-ke*.

Tegusõnavorm	Algvorm <i>Mida tegema?</i>	<i>da</i> -tegevusnimi <i>Mida teha?</i>	Õige (+) Vale (-)	Õige kirjapilt
<i>võistelge</i>	<i>võistle/ma</i>	<i>võistelda</i>	+	
<i>seadge</i>	<i>sead/ma</i>	<i>seada</i>	-	<i>seadke</i>

C. Kirjuta harjutus õigesti vihikusse.

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas väljendatakse kõnes pidulikku stiili.

Käskivas kõneviisis tegusõna, mis vastab küsimusele ***Mida me tehkem?***, esineb igapäevases kõnes harva. Sellega väljendatakse peamiselt **pidulikku stiili**, näiteks ***Tehkem*** head meie kõigi hüvanguks!

Tavaliselt ütleme lihtsamalt: ***Teeme*** head meie kõigi hüvanguks!

259. Loe laused. Kirjuta punktiirile otsekõnelause, mis väljendab kutset. Kasuta kindla kõneviisi mitmuse 1. pööret (*mida me teeme?*). Ära unusta hüüumärki lause lõpus.

Näide. Sõber tahtis, et läheksin koos temaga Emajõe lodjaga sõitma.

Ta kutsus: „*Lähme Emajõe lodjaga sõitma!*.....“

1. Ema ei olnud veel käinud Värskas Setu Talumuuseumis. Ta tegi mulle ettepaneku: „.....“

2. Minu onupoeg on sportlane. Ta kutsus mind endaga kaasa Tehvandi spordikeskusesse suusatama. Onupoeg ütles: „.....“

3. Mardi vana klassivend elab Soomaal. Ta kutsus Marti endaga koos räätsamatkale. Klassivend kutsus: „.....“

4. Raplamaal Märjamaa vallas asub üks Muinas-Eesti võimsamaid linnuseid – Varbola linnus. Tahan seda suvel vaatama minna. Teen ettepaneku oma sõbrale kaasa tulla: „.....“

5. Järvemaal Albu vallas asub eesti kirjaniku Anton Hansen Tammsaare muuseum. Õde tegi mulle ettepaneku minna seda kohta vaatama. Õde ütles: „.....“

Käskiva kõneviisi eitav kõne

Pane tähele!

Käskiva kõneviisi eitavate vormide moodustamine.

	Käskiv kõneviis		
	Tegusõna pööre	Jaatav kõne (käsib)	Eitav kõne (keelab)
AINSUS	2. pööre	Sa harjuta!	Sa ära harjuta!
	3. pööre	Ta harjutagu!	Ta ärge harjutagu!
MITMUS	1. pööre	Me harjutagem! (Harjutame!)	Me ärgem harjutagem!
	2. pööre	Te harjutage!	Te ärge harjutage!
	3. pööre	Nad harjutagu!	Nad ärge harjutagu!

Käskiva kõneviisi eitav kõne moodustatakse sõna **ära** ja selle vormide (ärge, ärge) abil.

260. Moodusta käskiva kõneviisi eitavad vormid.

Näide. te vaadake – *te ärge vaadake*.....

- 1) sa mõtle –
- 2) ta haukugu –
- 3) te külvake –
- 4) nad lennaku –
- 5) sa avalda –
- 6) ta sõitku –
- 7) te saatke –

- 8) nad viigu –
- 9) sa roni –
- 10) te niitke –
- 11) nad kasvatagu –
- 12) sa seleta –
- 13) ta jäägu–

261. Loe laused. Jooni tegusõnad. Kirjuta laused vihikusse eitavas kõnes. Pane tähele, et lausete muutmisel võib sõnade järjekord ja nimisõnade käändevormid muutuda.

Näide. Saatke mind välja! ... *Ärge saatke mind välja!*

1. Lugege peatükk lõpuni! 2. Nad mingi hommikul suusatama! 3. Harjutage tantsusamme peale lõunat! 4. Ta hakaku joogatrennis käima! 5. Too sõnastikud raamatukogust klassi! 6. Jookske bussi peale! 7. Nad valigu mind meeskonna kapteniks! 8. Sa keeda meile lõunaks suppi!

262. A. Loe laused. Jooni lausetes käskivas kõneviisis tegusõnad.

B. Kirjuta joonitud tegusõnavormid tabelisse. Täida tabel.

Otsusta, kas tegusõna on õigesti (+) või valesti (–) kirjutatud.

C. Kirjuta harjutus õigesti vihikusse.

1. Ärge tootge praaki!
2. Nõudge endile paremaid palgatingimusi!
3. Ärgu andgu nad oma nõudmistes järele!
4. Muutgu oma suhtumist töösse!
5. Nad hoidgu raha kokku!
6. Jõudke kokkuleppele töötingimuste osas!
7. Ärge lootge ainult teiste peale!
8. Võidelku oma õiguste eest lõpuni!
9. Ärgu tehku rumalusi, mida hiljem kahetseb!

Tegusõna vorm käskivas kõneviisis	Tegusõna algvorm <i>Mida tegema?</i>	<i>da</i> -tegevusnimi <i>Mida teha?</i>	Õigesti kirjutatud (+), valesti kirjutatud (-)
<i>tootge</i>	<i>toot/ma</i>	<i>toot/ta</i>	-

Kontrolli. Kirjuta veaga sõnad õigesti (7 sõna).

.....

.....

.....

ISBN 978-9949-524-96-9

9 789949 524969

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine